

SZAKDOLGOZAT

Rákosiné Felföldi Barbara

Soproni Egyetem
Benedek Elek Pedagógiai Kar

Témavezető: Dr. Zsubrits Attila
Pszichológia tanár

**A KORKÜLÖNBSÉG SZEREPE A TESTVÉRKAPCSOLATOK
ALKULÁSÁBAN ÓVODÁSKORBAN**

Sopron, 2026

Rákosiné Felföldi Barbara
Óvodapedagógia szak

Tartalomjegyzék:

1. Bevezetés

- 1.1. A téma aktualitása és jelentősége*
- 1.2. Problémafelvetés és a kutatás célja*
- 1.3. A szakdolgozat felépítésének vázlata*

2. Szakirodalmi áttekintés

- 2.1. Az óvoda társas kapcsolatai*
- 2.2. Testvérkapcsolatok*
- 2.3. Társas kapcsolatok megismerése, szociometriai eljárás*

3. Önálló kutatás bemutatása

- 3.1. Empirikus kutatás célja*
- 3.2. A kutatás módszereinek ismertetése*
 - 3.2.1. A kutatás mintája és mintavételi eljárása*
 - 3.2.2. Az adatgyűjtés eszközei*
- 3.3. Hipotézisek*
- 3.4. A kutatás eredményei*
- 3.5. Az eredmények részletes ismertetése*
 - 3.5.1. Eredmények bemutatása*

4. A kutatás összefoglalása

- 4.1. Az eredmények értelmezése és a hipotézisek, kutatási kérdések megválaszolása*
- 4.2. Az eredmények összevetése a szakirodalommal*
- 4.3. A kutatás korlátai*
- 4.4. Javaslatok az óvodapedagógusok számára*
- 4.5. Összegzés*

5. Irodalomjegyzék

6. Mellékletek, képek

7. Köszönetnyilvánítás

Bevezetés

1.1. *A téma aktualitása és jelentősége*

Szakedolgozatom témájának a testvérkapcsolatok alakulását választottam, elemezve a korkülönbség milyen hatással van a kapcsolat dinamikájára, az óvodáskori fejlődés során. A testvérkapcsolatok mélyebb megértése lényeges, hiszen ez az első szocializációs színtérből indul, és a gyermek érzelmi biztonságát alapozza meg, befolyásolja a szociális és érzelmi fejlődést. Ez a családon belüli, tartós és dinamikus viszonyrendszer olyan interakciós helyzeteket kínál, aminél a gyermekek elsajátítják az együttműködést és konfliktuskezelést, fejleszti empátiájukat, és formálja önértékelésüket. A testvérek közötti kötelék, szemben a szülő-gyermek vagy kortárs kapcsolatokkal, -páratlan és mélyreható. Gyakran ez az első olyan kapcsolat, ahol a gyermek megtapasztalja az egyenrangú viszonyt, a versengést és az osztozást, a feltétel nélküli támogatást és a szoros érzelmi köteléket. Az együtt játszás és a közös élmények teszik igazán különlegessé a testvérkapcsolatot.

Mérei Ferenc, V. Binét Ágnes, Gondolat- Bp. 1978 (134. oldal) Gyermelelektan című könyvéből idéznék: „Az együttesen átélt élményeknek, nagyobb a hőfoka, fokozott az indulati színezete, érzelmileg árnyaltabbak, tartalmilag gazdagabbak, mint a magányosan átélt helyzetek emléknymai.”

Témaválasztásomban a személyes érintettség is döntő szereppel bírt. Két lányom között csupán 15 hónap a korkülönbség, korábban közös óvodai csoportba jártak. Ez a helyzet náluk egy sajátos, szimbiotikus együttlétet eredményezett, szinte kizárólag egymással játszottak, ennek következtében a kisebbik gyermekem elszigetelődött, és nem kezdeményezett önálló barátságokat a kortársaival. Miután az idősebb lányom megkezdte az iskolát, a kisebbik kislányom nehezen élte meg a hirtelen jött különválást; egyedül maradva a csoportban, szorongással és sírással reagált a hiányra. Ez a tapasztalat erősítette meg bennem a kutatás jelentőségét, látni szerettem volna, hogy a közös vagy külön óvodai elhelyezés miként formálja a testvérek társas beilleszkedésének sikerességét. Az óvodáskor meghatározó jelentőségű, szenzitív periódus, a gyermek ekkor teszi meg az első lépéseket a családi körön kívüli szocializáció útján, és válik aktív tagjává egy tágabb kortársi közösségnek. Az óvodáskorban létrejövő és erősödő kortárskapcsolatok, az új közösségi szabályokhoz való alkalmazkodás, jelentős hatással vannak a testvérkapcsolatok alakulására.

1.2. Problémafelvetés és a kutatás célja

Jelen kutatás fő témája az, hogy hogyan alakul azon testvérpárok viszonya, akik egy óvodai csoportba járnak, és akik külön csoportba. Céлом feltárni, mely elrendezés előnyösebb a gyermekek fejlődése szempontjából. Bár mindkét helyzetnek vannak előnyei és hátrányai, igyekszem feltárni azokat az okokat, melyik megoldás lehet pozitívabb a gyermek érzelmi fejlődésére. A kutatásom során rá szeretnék világítani a nemek szerinti eltérésekre, és a korkülönbség mértékének hatásaira a testvércapcsolatok alakulásában.

A testvéri dinamikát számos tényező befolyásolja, úgymint a születési sorrend, a testvérek neme, a habitus és a közöttük lévő korkülönbség. A kis korkülönbségű testvérpárok esetében a kutatás kiváltképp aktuális és releváns kérdést vet fel; vajon a gyermekek egészséges kortársapcsolatokat alakítanak ki, ha a testvérpárok közös óvodai csoportba járnak? A nagytestvér belekerül -e egy védelmezői szerepbe, a kisebb testvér rátelepszik a nagytestvérére? Az óvodai csoport elrendezése, egy vagy külön csoport, kritikus tényezővé válhat, mivel befolyásolhatja, hogy a testvérek egy túl erős „elszigetelt páros”, szimbiotikus kapcsolatban állhatnak egymással. A kortársapcsolatok így háttérbe szorulhatnak, és nem alakítanak ki mély barátságokat más gyerekekkel. Ez a kérdés megalapozza a kutatás szükségességét és aktualitását a szociális beilleszkedés vizsgálatában.

A kutatásom fő célja, tehát, az óvodai elhelyezés, a korkülönbség, a testvérpárok közös óvodai csoportba járásának hatása, a nemek elrendezésének feltárása, a testvércapcsolatok alakulása óvodáskorban, kitérve a testvérek közötti interakciókra, érzelmi kölcsönhatásra, és a kortárs közösségbe való integrációra.

1.3. A szakdolgozat felépítésének vázlata

A dolgozat egy bevezetéssel indul, ezután felvázolom a kutatás témáját, annak aktualitását, problémáját, a célkitűzéseit és hipotéziseit. Ezt követi a szakirodalmi áttekintés fejezet, ennél a résznél részletesen bemutatom a testvércapcsolatok fejlődéslélektani vonatkozásait, a korkülönbség és a nemi szerepek hatásait, az óvodáskor szociális és érzelmi fejlődésének jellegzetességeit, és az óvodai elhelyezés kérdésének pszichológiai háttérét. Külön fejezetet szentelek a társas kapcsolatok mérési módszereinek, a szociometriai eljárásnak. A módszertani fejezet részletesen ismerteti a kutatás stratégiáját, mintavételét, a célzott mintavételi eljárást, illetve a vizsgált nyolc óvodai csoportot, melyeknél közös és külön csoportba járó testvérpárok egyaránt szerepelnek. Itt részletezem az adatgyűjtéshez használt eszközöket, a szociometriai eljárást, Barátságkártya pontos alkalmazását. Kifejtem a folyamatot, hogy a gyermekek három

Barátságkártyát, szívecskét színeznék, egyénileg választanak három barátot, akiknek a „varázs” postalába bedobják a lapot. Az eredmények című rész a kutatás során nyert adatok bemutatását, statisztikai elemzését és a szociometriai mátrixok értelmezését tartalmazza. Ezután következik a kutatás összefoglalása fejezet, ahol az eredményeket értelmezem a felállított hipotézisek és a szakirodalom segítségével, érintve a kutatás korlátait és a további kutatás lehetőségeit. Ezután, a javaslatok óvodapedagógusok számára rész jön és az összefoglalás adja a szakdolgozat rövid összegzését, a bibliográfia pedig a felhasznált irodalmat ismerteti. A mellékletekben találhatóak a barátság kártyáról és a postaládáról készült fotók, eszközök. A dolgozat végén a köszönetnyilvánítás fejezetben lerovom hálámat mindazoknak, akik a szakdolgozat létrejöttéhez hozzásegítettek és támogattak.

2. Szakirodalmi áttekintés

2.1. Az óvoda társas kapcsolatai

Az óvodai társas kapcsolatok vizsgálatának egyik alapvető és legmeghatározóbb magyar nyelvű szakirodalma Mérei Ferenc és V. Binét Ágnes, *Gyermeklélektan Bp.*, 1978 című műve, központi szerepet tölt be a témakör hazai értelmezésében. Az együttléttől az együttműködésig fejezetben leírja a társas fejlődést, a gyermeki tevékenység tartalmának változását. A csoportosulások fejlődésében az egyik legkorábbi, kezdeti forma a párhuzamos játék, amit az utánzás jellemez, a gyermekek önmagukkal foglalkoznak, és a társakkal való együttlét leginkább az utánzó jellegű cselekvés köré szerveződik. Egy fejlettebb szintet képvisel a pszichológiai tömörülés „több szölamban játszó”, létrejön egy tárgyi centrum, -akár egy közös építmény, - és -e köré tömörülnek a gyerekek, de még hiányzik az együttműködés. A társas kapcsolatok korai szakaszban szociálpszichológiai szempontból passzívak, mert a kapcsolat felvételét és fenntartását csak később teszi lehetővé a beszéd vagy a tárgy iránti közös érdeklődés. A társas fejlődés csúcsán helyezkedik el a csoportképződés és a tagolódás, ez a csoportosulás legfejlettebb formája. Itt figyelhető meg az aktív viselkedés megnyilvánulása, ami már szerepcserével és munkamegosztással járó összedolgozást jelent. A testvérek vagy a különböző korú óvodások társas interakcióik megoszlása, a csoportosulási fokok szerint azt mutatja, hogy a csoportképződés jelenti azt a változást, ami jobban követi a fejlődést, az az együttes játéktartalom. A társas cselekvések megoszlását elsődlegesen a mozgás, a tárgyi csoportformáló alkalmi utánzás és a szerep határozza meg, ez adja meg az együttes tevékenység tartalmát.

A viselkedés társas meghatározója; az együttes élmény fejezet, a csoportosulási formák vizsgálatát részletezi. Az együttes tevékenység minősége jelzést ad a gyermekek közötti korai szociális kötelékről. A közös élmény elsődlegesen a többi gyermek társasága által inspirált, magányos tevékenység szintjén jelenik meg. 2–3 éves korban jellemző, hogy a másik gyermek jelenléte tudatosítja a gyermek saját tevékenységének a fontosságát. A közösség iránti igény a gyerekek szociális fejlettségi szintjük szerint jelentkezik. Megfigyelhető, ha az egyik gyermek alkot valamit, vagy csinál, de a másik nem figyel oda, akkor hangadással reagál. A közös élmény kialakulását elsősorban a kifejezett együttes élmények jelzik, mely intenzív érzelmekkel telített, dinamikusan és magányosan átélt helyzeteken keresztül bontakoznak ki.

Buda Béla 2005, Pedagógiai pszichológia jegyzet óvodapedagógusoknak. SZTE Juhász Gyula Pedagógusképző Kar, 11.4. Csoportjellemzők óvodáskorban tananyagban foglaltak leszögeznek, hogy az óvodáskorúak kortárskapcsolatok, a szociális sémák hiánya és a családhoz való erős kötődés határozza meg. Ebben az életszakaszban a társak elsősorban utánzási modellként és az önbemérés támpontjaiként szolgálnak, elősegíti a gyermek szocializációját és a társas összehasonlítást. A gyermeki közösség egyik fő funkciója a normaszabályozás, ami az óvodapedagógus által közvetített szabályok, az utánzás mechanizmusán keresztül épülnek be a csoport életébe.

A csoportfejlődés előrehaladtával a társas szerkezet differenciálódik, meghatározott szerepek és rangok alakulnak ki. A domináns vezető karakterek mellett megjelennek a marginális, peremhelyzetű tagok is. Az óvodai csoportdinamikára az érzelmi kapcsolatok instabilitása és az alacsonyabb érzelmi hőfok jellemző. A gyermekek érzelmi energiái ebben a korban még elsődlegesen a szülőkhöz kötődnek.

Az óvodáskorú gyermekek legfőbb és legmeghatározóbb tevékenységi formája a játék. A játékfolyamatok során nyílik lehetőség a kortárskapcsolatok kiépítésére és elmélyítésére.

Ranschburg Jenő, Szülők könyve, A fogantatástól az iskolakezdésig, Saxum Kiadó Kft., 2009 megfogalmazza, a Játék a csoportban fejezetben, hogy az óvodások csoporton belüli játéka ötféle módon történhet: az első, magányos játék formájában, a gyerek egyedül, saját játékszerrel játszik és nem szól bele más játékába. A második a bábésszkodó játék; figyelemmel kíséri a többi gyerek játékát, ötletet is hozzá, de nem vesz részt benne. A harmadik, a párhuzamos játék, mikor a gyerekek ugyanazzal a játékkal játszanak, de egymással szemben kívülállóként maradnak. A negyedik játéktípus, az asszociatív játék, a gyerekek egymással játszanak, egy játékszerrel, megbeszélik teendőiket, de a tevékenységnek még nincs konkrét, előre meghatározott célja. Az ötödik játékforma, a kooperatív játék, a gyerekek együtt játszanak, és tudatosan osztják fel egymás között a szerepeket és a feladatokat a játék folyamatában. Ahogy a gyermek szociális kompetenciái fejlődnek, úgy az életkor előrehaladtával fokozatosan nő az asszociatív és kooperatív játékok mennyisége.

Kósáné Ormai Vera, A mi óvodánk Nevelépszichológiai módszerek az óvodában, Okker Oktatási Kiadó és Ker. Kft., 2001 kötete kifejti a Társaskapcsolatok leírásában, hogy a csoport társas szerkezete a rokonszeri kapcsolatok alapján körvonalazódik ki. A csoport tevékenységi szintje függ az egyéni sajátosságoktól, életkori különbségektől, de a tér is befolyásolja, egy csoportszobában kedvezőbbek a társulási feltételek, mint kint az udvaron, a játékszerek kínálata miatt, jobban elkülönülnek a tagok, klikkesednek. Ami jelentős, az óvodapedagógus vezetési

stílusa is alapjaiban alakítja a csoport szerkezetét. A szociometriai módszer Moreno J. L. nevéhez fűződik (1954). Hazánkban Mérei Ferenc dolgozta ki, fejlesztette tovább csapataival a többszempontú szociometriai módszert. Veres Sándor és Járó Katalin indította el az 1970-es évektől. Hierarchikus szociometria néven Járó Katalin napjainkban alkalmazza általános és középiskolában a továbbfejlesztett változatot.

2.2. Testvérkapcsolatok

Vajda Zsuzsa; Embergyermekek-gyermekkor című könyvében- Göncöl Kiadó Kft. Bp., 1994 A Feltékenység és korkülönbég című alfejezetében taglalja a testvérek korkülönbségéből fakadó viszonyt. A testvérek viszonyát alapvetően befolyásolja a korkülönbség, noha a szülők figyelméért és szeretetéért folytatott vetélkedés, minden testvérkapcsolatban jelen lévő, elkerülhetetlen jelenség, függetlenül annak mértékétől. Amennyiben az idősebb gyermek fiatalabb másfél évesnél, az énefejlődés alacsony foka miatt a kistestvér érkezése kevésbé jelent számára nagy megterhelést. Ebben az esetben is kialakulhat rivalizáció, az ikrekhez hasonlóan, abba nőnek bele, hogy nincsenek egyedül. Sok előny származik ebből, mert jól tudnak együtt játszani. A két-három év közötti differencia a legkevésbé kedvező időszak. A nagyobb gyermek ekkor az énefejlődésének kritikus szakaszában van, és mivel érzelmi síkon reagál a történésekre, nehezen fogadja el, amikor a kistestvér érkezésével pozíciója meggyengül, „trónfosztottá” válik. Ennek eredményeképpen gyakoriak a regressziós tünetek, visszaesik a szobatisztaság területén, de az igény is erős benne, hogy őt is babaként kezeljék. A kölcsönös, érdemi közös játék lehetősége csak jóval később válik lehetővé. Ha a korkülönbség négy vagy több év, a nagyobb gyermek már részben képes szülői szerepbe kerülni. Ilyenkor a rivalizáció később jelentkezik, és annak intenzitása alacsonyabb. Ennek a távolságnak a következménye, hogy csökken a valódi testvérszituációk és a közös játék mennyisége. Ha a korkülönbség még nagyobb, nyolc-tíz év, vagy még annál is több, valójában nem is alakul ki igazi testvérhelyzet a gyermekek között; a nagytestvér viszonya a kicsihez inkább egy anyai vagy atyai gondoskodásra hasonlító jelleget ölt.

Az Ikrek című alfejezetben szó esik az Ikrek és a kis korkülönbségű testvérek helyzetéről, miszerint érdemes különválasztani őket, hogy ne ugyanabba az óvodai csoportba járjanak. A túlzott mértékű szimbiotikus kapcsolat elkerülése érdekében, nem csak az ikrek, hanem a kis korkülönbségű, azonos nemű testvérpárok esetében, gyakran fordul elő az egyik testvér elnyomása vagy a háttérbe szorítása. Pszichológusok, a differenciált bánásmódot javasolják, érdemes külön óvodai csoportba járatni őket, külön programokon való részvételt biztosítani

számukra. A hasonlóságok helyett a különbségeket ajánlatos kiemelni és az egyéni személyiségjegyeket. A cél a testvérek egymástól független, önálló fejlődésének támogatása. Vajda Zsuzsa rámutat arra, hogy a testvérkapcsolatot alapvetően meghatározza a korkülönbség, és ezen belül a legkritikusabb szakasz az ikreké, vagy a másfél év alatti különbséggel született gyermekeké. Mivel ők szinte belenőnek a közös létbe, náluk a legmagasabb a szimbiózis és a rivalizáció kockázata. Vajda Zsuzsa felhívja a figyelmet arra, hogy a túlzott mértékű szimbiotikus kapcsolat elkerülése érdekében, főleg az azonos nemű testvérpárok esetében, gyakran elkerülhetetlen az egyik fél elnyomása vagy háttérbe szorulása, ha állandóan együtt vannak. A pszichológiai szakirodalom a szóban forgó helyzeteknél, a differenciált bánásmódot és a külön óvodai csoportba való íratást javasolja. Ez a megközelítés biztosítja, hogy az óvodai környezetben ne a hasonlóságok, hanem az egyéni személyiségjegyek kerüljenek előtérbe. Lényeges, hogy a testvérek egymástól független, önálló fejlődésük legyen támogatva, hogy ne „egy pár tagjaként”, hanem autonóm egyéniségként szerezhessenek szociális tapasztalatokat és barátokat. Ez az elkülönítés ad esélyt arra, hogy mindkét gyermek saját, tőle elvárható ütemben integrálódjon a közösségbe, elkerülve a folyamatos összehasonlítást és az abból fakadó feszültségeket.

Vajda Zsuzsanna-Kósa Éva, Neveléslélektan, Osiris Kiadó, Bp., 2005 szakirodalomban, A testvérek szerepe a szocializációban fejezetben ismerteti, hogy a modernizáció előtt, gyakran az idősebb testvérekre bízta, kistestvérük gondozását, felügyeletét, de a mai fejlett országokban ez a jellegű felelősség már ritkán terheli az idősebb gyermekeket. A testvérkutatások kiemelkedő képviselője, Judy Dunn (1988) nyomatékosítja azt a tényt, hogy a gyerekek több időt töltenek testvéreik társaságában, mint a szülőkében, ez a testvérek központi szerepét bizonyítja. A jelenlegi családokban leggyakrabban előforduló páros testvérhelyzet jelenti a rivalizáció legfőbb forrását. „A konfliktusok gyakoribbak és élesebbek, ha az anyai figyelem nem megfelelő mértékű, vagy az anya túlságosan gyakran folyamosodik hatalmi eszközökhöz.” (Volling-Belsky 1992).

A rivalizálás intenzitása szoros összefüggésben van a testvérek közötti különbségekkel; az azonos nemű és korban egymáshoz közeli gyerekek erőteljesebben rivalizálnak, mint azok, akiket több különbség választ el. Ugyanakkor léteznek kivételek is: az ikrek, vagy azok a testvérek, akik között a korkülönbség egészen kicsi, akik a szocializációs helyzetük egymásra épüléséből adódóan gyakran rendkívül szoros kapcsolatban állnak egymással. Ebből kifolyólag, kevésbé próbálnak kötődni a szülőkhöz. Az idősebb testvér részéről megnyilvánuló agresszió rendszerint akkor mutatkozik meg a leginkább, amikor a fiatalabb gyermek eléri a 8–12 hónapos kort. (Shaffer 1985). Judy Dunn és Kendrick megfigyelései szerint (1982); az azonos nemű testvérek vonatkozásában több a pozitív interakció, mint az ellenkező neműeknél. A

kutatók ezt részben azzal magyarázták, hogy ellenkező nemű kistestvér esetén az anya intenzívebben játszik a fiatalabb gyermekkel. A testvérek kiskorukban gyakran verekszenek, ez a fiúkra jobban jellemző. Ez nem feltétlenül a viszony minőségét jelzi, mivel a pozitív testvérvizonyokban is előfordulhat rendszeres konfliktus. (Judy Dunn 1988, 109).

A szülők rendszerint engedékenyebbek a másodszülött gyermekekkel, a szabályok lazábbak, így egyenlőtlenség alakulhat ki a testvérek között. A testvérek szerepet tölthetnek be a kötődés kialakulásában, az Ainsworth-féle „idegen helyzetben” a néhány évvel idősebb testvér jelenléte csökkentette a kistestvér szeparációs szorongását (Shaffer 1985). Helen Samuels amerikai kutató eredményei értelmében, a gyermekek jóval messzebbre elmernek menni anyjuktól, ha a testvér jelen van, egyfajta biztonsági bázist tudnak nyújtani. Az idősebb testvérek azonosulási mintává válhatnak, ez akkor a legjellemzőbb, mikor a fiatalabb gyermek 12-20 hónapos. Ezzel ellentétes folyamat is előfordul, amikor a testvérpár mindkét tagjáról megállapítható ez. A testvérek törekszenek olyan tulajdonságaikat kiemelni, ami a másiktól megkülönbözteti. A különbségek hangsúlyozása akkor még jelentősebb, ha azonos neműek, és korban is közel állnak egymáshoz. Ezek között a testvérpároknál a legerősebb a rivalizáció. Lényeges, hogy ilyenkor a felnőtt, gondozó, jól járjon el, hogy enyhítse a rivalizálás súlyosságát, támogassa a testvérek igényét, hogy másként kezeljék őket. Ha a családban három gyermek van, a középsőnek a legnehezebb a helyzete, ő kevésbé „érdekes”, mint a legidősebb, vagy legfiatalabb gyermek. Az idősebb testvérek sok mindent megtanítanak a kistestvérüknek, mint a betűket, számolást. Ebből nem csak a fiatalabb testvérek profitálnak, hanem az idősebb testvérek is, ugyanis jobb tanulmányi eredményeket mutatnak, mint akik nem tanítják testvérüket. A pszichológiában Alfred Adler munkássága erősítette meg először a testvérsorrend jelentőségét. Megállapította, hogy a legidősebb, a középső és a legfiatalabb gyermek személyiségei különböznek. Az elsőszülött gyermek a középpontban van addig, amíg meg nem születik testvére, ezután osztoznia kell a szülő szeretetén, ez elbizonytalaníthatja a megosztott figyelem miatt, sokféle változásra adhat okot a fejlődésben. Adler nézete alapján, neurotikusok, bűnözők és deviáns csoportok között, gyakran válnak az elsőszülöttek. A középső gyermek jellemzően ambiciózus, igyekszik kitűnni a testvérei közül, hajlamos lehet a lázadásra, irigységre, viszont alkalmazkodóbb típusná válhat. A legkisebb gyermek általában az elkényeztetett, a szülők figyelmének központjában ő áll. Ezt természetesen óvatosan kell kezelni, mert számottevő az életkori különbségek eltérése, a szülői attitűd, a családi dinamika, az emberek összetettsége, mind-mind sajátos szociál-pszichológiai tényezőkön alapszik. Nincs két egyforma ember, így nincs két egyforma testvérkapcsolat, még azonos nevelési elvek mellett sem. Judy Dunn úgy vallja, az idősebb testvér hajlamos a támogató, együttműködő magatartásra, a fiatalabb testvérek viszont sűrűn nyúlnak manipulációs eszköztárhoz, hogy

elérjék céljukat, mivel az idősebb dominál, trükközéshez folyamodnak. Az elsőszülötteknek fontos a jó teljesítmény elérése, és meg is előzik fiatalabb testvéreiket az intelligencia teszteken. Tapasztalatok szerint szociálisabbak, mint a nem elsőszülöttek. Az elsőszülött fiúk tekintetében többnyire alakulnak ki magatartásbeli zavarok, agresszivitás. A lány elsőszülött gyermekek engedelmesebbek, szociálisabbak, mint a fiatalabb testvérként születettek. A többgyerekes családokban a viszályok és a rivalizálás ellenére, erős a családi kohézió, nagy az összetartás, ezek alapját képezik a szociális készségek fejlődésének.

Michael Cole-Sheila R. Cole, Fejlődéslélektan, Osiris Kiadó, Bp., 2006, II. fejezet, A kisgyermekkori fejlődést befolyásoló Környezeti hatások, 11.1., A testvérek és a szocializáció, szakirodalom írja, hogy a nagyobb testvérek, az együtt játszás közben vannak a legnagyobb hatással a fiatalabb testvérré. Amíg mindannyian kicsik, a játék zöme, utánzó jellegű. Az első év folyamán az elsőszülött utánozza a babát, majd később ez megfordul, és a kisebb fogja utánozni a nagyot (Abramovitch et al, 1982). A kistestvérek, ahogy elérik a négyéves kort, fokozatosan aktívabb szerepet visznek be az idősebb testvérrel való kapcsolatukba és egyre hatásosabban vesznek részt az idősebb testvér és az anya közötti interakcióban (Dunn és Shatz, 1989) és nagyobb testvéreik számára is érdekesebb beszélgetőpartnerré válnak (Brown és Dunn 1991). Továbbra is az idősebb testvér marad a domináns a kapcsolatban, leginkább ő kezdeményezi a játékot, ahogy az önzetlen és az agresszív interakciókat is (Abramovits et. al., 1986). A testvérkapcsolatok természete gyakran ambivalensek; nem lehet sem következetesen barátságosnak, sem következetesen ellenségesnek tekinteni őket. A versengés oka, hogy harcolnak a szülői szeretetért, figyelemért.

A testvérkapcsolatok másik meghatározó faktora, a kapcsolatban részt vevő egyének temperamentuma, és személyiségük különbségei (Stocker et al., 1989). Azok a gyermekek, akik nehezen kezelhetők, ellenségesek, aktívak vagy nyugtalanok, nagyobb valószínűséggel alakítanak ki konfliktusos kapcsolatot testvéreikkel, mint a „könnyebb” természetűek (Munn és Dunn, 1988). A család érzelmi légköre biztos, hogy hatással van a testvérkapcsolatok jellegére (Brody, 1998; Erel et al., 1998). A testvérek többet veszekednek, ha a szüleik nem jönnek ki egymással, vagy válófélben vannak, vagy amikor mostohaapa kerül a családba, különösen, ha az egyik, vagy mindkét gyermek fiú (Hetherington, 1988). Ugyancsak determinálja a testvérkapcsolatokat, amikor a szülők eltérően kezelik a gyermekeiket. A szülők általában másként bánnak gyermekeikkel. Alkalmazkodnak az életkorukhoz, személyiségükhöz, viselkedésükhöz és nemükhöz. Sok gyerek megérti, hogy miért kezelik a szülők őket különbözőképp, és méltányosnak vélik az eljárást (Kowal és Kramer, 1997). Amikor a gyerekek úgy értékelik, hogy valamelyik szülő kivételez a másikkal, nézeteltérés alakulhat ki közöttük (Boer, 1990, Brody, 1998, Brody et. al., 1992). A szülők, ha szembesülnek

gyermekük konfliktusával, gyakran közbe lépnek, és megpróbálják a vitát megoldani. Számos vizsgálat kimutatta, hogy minél többször avatkoznak be a vitába, annál gyakoribbak lesznek a konfliktusok. A szülői közbelépés azért fokozhatja a testvérek közötti veszekedéseket, mert a gyermekek a szülők figyelméért küzdenek, és a beavatkozás megvonja tőlük annak a lehetőségét, hogy megtanulják a konfliktusmegoldási stratégiákat. Másik lehetséges magyarázat szerint a szülők éppen akkor avatkoznak be, amikor a viták erőteljessé válnak. Ebből a szempontból az lenne a helyes következtetés, hogy azok a gyermekek, akik heves vitákba keverednek egymással, gyakran is vitatkoznak, függetlenül a szülői beavatkozástól (Dunn és McGuire, 1992).

L. Stipkovits Erika *Ölelni és öltre menni, Testvérekről, nem csak szülőknek*, Hvg Kiadó Zrt., Bp., 2016 című művében a testvérkapcsolatot az emberi élet leghosszabb, születéstől a halálig tartó, folyamatosan alakuló viszonyrendszereként mutatja be. Stipkovits Erika értelmezésében a testvérviszony egy biológiai szükséglet, evolúciós erő, a gyermek a személyiségfejlődése során képes elkülöníteni magát a családtagjaitól, kijelölni saját határait, hogy ezáltal magabiztos, független egyéniséggé váljon. A klinikai szakpszichológus szerint mindezt úgy kell elérni, hogy az önálló fejlődés biztosítva maradjon, miközben a gyermek megtanulja megkülönböztetni magát a testvérétől. Ez a folyamat a közelség és távolság sajátos tánca, egy „enyém-tiéd harc” állandó sorozata.

A „Mitől lesz jó vagy rossz a testvérkapcsolat?” című fejezetben olvasható a viszony minőségét befolyásoló tényezők. Az eddigi kutatások alapján, a négy évnél kisebb korkülönbséggel született testvérek kapcsolata gyakran intimebb és melegebb, ugyanakkor körükben a versengés is fokozottabban jelentkezik. Az azonos nemű testvérpároknál a dominanciaharc és az agresszió mértéke jelentősebb, mint a különböző neműeknél; a lánytestvérekre jellemzőbb a bensőségebb, összetartóbb viszony, mint a fiúkra. A temperamentum szerepe is számottevő: az intenzívebb érzelmvilágú gyermekek élénkebben élik meg a testvéri kapcsolatot, hevesebb konfliktusok jellemzik.

A családi kapcsolatok minőségének van a legnagyobb horderejű szerepe. A gyermekek testvérkapcsolatának milyenségét determinálja a szüleikhez fűződő viszonyuk és a családon belüli kapcsolati hálózat egésze. A családi környezet gyakorolja a legnagyobb ráhatást a testvéri viszonyra; a jó testvérkapcsolat alapja a szeretetteljes családi légkör és a szülők párkapcsolata által közvetített pozitív minták megléte.

Zsolnai Anikó, *Kötődés és nevelés*, Eötvös József Könyvkiadó, Szeged, 2000 című könyvében a Kötődés motívumai részben elemzi a kötődés érzelmi kapcsolatát, miszerint számos motívum

jön létre ilyenkor. A legfontosabbak a következők; a bizalom, a ragaszkodás és szeretet (Nagy, 1997). A kötődés létalapja a bizalom, hogy a másik értünk cselekszik és nem ellenünk. Ha ez a bizalom meginog, akkor a konfliktusok száma megnő. A szociális élmények és kellemes tapasztalatok segítik a ragaszkodást az attraktív motívumok rendszerében. A pozitív az attraktív attitűdöket, a negatívak az averzív attitűdöket erősítik. Ha az averzív attitűdök vannak túlsúlyban, csökken a ragaszkodás mértéke. (Nagy, 1997). Egy kapcsolatot mindig ápolni kell, a kötődés így marad meg. A kötődés érzelmi alapja a szeretet, ez valósítja meg a ragaszkodást (Nagy, 1997). A kötődés iránya és ereje részben kiderül, hogy a kötődés lehet egyoldalú vagy kölcsönös. A kötődés tartóssága a kötődés működésének feltétele. A kötődés ereje lehet erős, gyenge, vagy túlzó. Igazi kötődésről akkor beszélünk, ha erős, és ha megszakad, akkor pszichés feszültségekkel jár. A tapadó kötődés jelensége egy erős függőségi viszony egy adott személy iránt, megszűnése súlyos lelki károsodást okozhat (Nagy, 2000).

2.3. Társas kapcsolatok megismerése, szociometriai eljárás

Szakdolgozatomat, a Dr. Zsubrits Attila, A gyermekkor kötődései-Nevelépszichológiai jegyzet, Nyugat-magyarországi Egyetem, Benedek Elek Pedagógiai Kar, Sopron, (2011) 13.3. Az óvodai rokonszenvi szociometriai eljárás, A rokonszenvi érzelmi kapcsolatok óvodai csoportban történő vizsgálata „Postás játékkal”, szociometriai eljárás, szakirodalom szerint alkalmaztam.

Az adatfelvételhez a Barátságkártya módszert választottam. Minden gyermek három darab, szívecskével ellátott kártyát kapott, amiket azoknak a társainak adhatott, akiket a barátjának tekint, és akikkel a legszívesebben játszik együtt a csoportban. A játékos keret biztosítása érdekében egy „Varázs postaládát” készítettem. A gyermekek, miután a kártyákra felkerült saját jelük és a választott társuk jele, kiszínezték, és ebbe dobhatták be a küldeményeiket. A „postás” szerepét én töltöttem be, biztosítva a kártyák eljutását a címzettekhez.

A felmérést három különböző soproni óvoda, összesen nyolc csoportjában végeztem el. A mintaválasztás fontos kritériuma volt, hogy minden bevont csoportban legyen legalább egy odajáró testvérpár. A vizsgálat során törekedtem arra, hogy minden csoportban azonos instrukciókkal és menetrenddel vezessem fel a feladatot. A hitelesség érdekében a gyermekeket egyesével, diszkréten kérdeztem meg, elkerülve ezzel a társas nyomást, az egymásra hatást a választás pillanatában. A kutatás etikai szempontjaira figyeltem és a gyermekek érzelmi biztonságára. Azért, hogy a választásból esetlegesen kimaradó gyermekekben ne alakuljon ki negatív érzélem vagy kirekesztettség érzése, az óvodapedagógusokkal együttműködve

biztosítottuk, hogy minden gyermek kapjon visszajelzést, matricát, így a játék végén senki nem maradt ajándék nélkül. A kapott Barátságkártyákat a gyermekek hazavihették.

A szociometriai felmérést az óvodapedagógusokkal készített interjúk egészítették ki. Részletes adatokat gyűjtöttem a csoportprofilról, a gyermekek életkoráról, a sajátos nevelési igényű (SNI) és a beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséggel (BTMN) küzdő gyermekek arányáról, és a testvérpárok viselkedéséről.

3. Önálló kutatás bemutatása

Jelen fejezet a kutatás empirikus részét mutatja be, részletezve a felmerült problémafelvetés gyakorlati vizsgálatának menetét és eredményeit. A fejezet először pontosítja az empirikus kutatás célját (3.1.), majd bemutatja a módszertani háttérét (3.2.), a vizsgált mintát és a felállított hipotéziseket (3.3.). Ezt követően sor kerül a szociometriai eljárással nyert adatok elemzésére és bemutatására, mely felfedi a testvérek szociális státuszát és a kortárs közösségbe való beilleszkedésük sikerességét.

3.1. Empirikus kutatás célja

A szociometriai eljárás fő célja, hogy számszerűsíthető adatokkal támassza alá a testvércapcsolatok működésére vonatkozó feltételezéseket, első sorban, az óvodai elhelyezés szerepét vizsgálva. Célom a testvérpárok szociális elfogadottságának összehasonlítása, hogy az egy-vagy külön csoport előnyösebb-e a gyerekek egészséges kapcsolatainak alakulásához. Ezt a célt a szociometriai eljárással nyert, mérhető adatok, a szociális státusz és a kölcsönös választások elemzésével kívánom elérni. Arra keresem a választ, hogy a korkülönbség és a nemek elrendezése miként befolyásolja a testvéri interakciót, kortársi integrációt, mindezt összevetve a szociometriai mutatókkal.

3.2 A kutatás módszereinek ismertetése

A vizsgálat egy kvantitatív, összehasonlító empirikus kutatás, melynek célja az óvodai elhelyezés; azonos vs. külön csoport, és a testvéri viszonyrendszer közötti összefüggések felderítése.

3.2.1. A kutatás mintája és mintavételi eljárása

A kutatásban nyolc különböző óvodai csoport vett részt, ami célzott mintavételi eljárásnak felel meg. A minta kiválasztásának fő szempontja az volt, hogy a csoportokban legyenek jelen a vizsgált független változók; a testvérek korkülönbsége és neme, a két alapvető csoportelhelyezési szituáció; azonos óvodai csoportba járó testvérpárok, és külön óvodai csoportokba járó testvérpárok. A mintát úgy válogattam, hogy a mintavétel minél nagyobb arányban fedje le a vizsgált testvérpár típusokat. A mintában összesen 154 gyermek vett részt, ebből 20 testvérpár.

3.2.2. Az adatgyűjtés eszközei

Az adatok gyűjtése két fő eszközzel történt; a szociometriai eljárással és egy óvodapedagógusi adatgyűjtő lappal.

Szociometriai eljárás, Barátságkártya:

A kortárs elfogadottság és a csoporton belüli státusz mérésére a Barátságkártya elnevezésű, nonverbális szociometriai eljárást alkalmaztam, ami kisgyermekkorban kiemelten hatékony. A gyermekek egyenként három szívecske formájú kártyát, Barátságkártyát színezték ki, és erre felkerült a jelük. Ezt követően egyénileg, diszkrét módon választottak három olyan barátot a csoportból, akivel a legszívesebben játszanak. A választott gyermek jelét a kártyára írtam, majd a gyermek bedobhatta azt a „varázs postaládába”. Az adatok feldolgozása szociometriai mátrix és szociogram segítségével történt, melyek a választási arányokat és a testvérpárok izolációs mértékét mutatják. A matricák ajándékozásával biztosítottam, hogy azok a gyermekek is kapjanak figyelmet, akik nem kaptak Barátságkártyát.

Óvodapedagógusi Adatgyűjtő Lap:

A kutatás kiegészítő, minőségi és háttéradatainak rögzítésére egy Óvodapedagógusi Adatgyűjtő Lapot állítottam össze. Ez a lap tartalmazta a gyermek alapadatait -jel, életkor, kis-, középső-, vagy nagycsoport- az óvodapedagógus szakmai megfigyeléseit a gyermek szociális státuszáról -vezető, elfogadott, perifériás, izolált. A lap összegezte a testvérkapcsolatra vonatkozó adatokat -korkülönbség, nem, SNI/BTMN státusz-, a pedagógus általi jellemzést a testvérkapcsolat dinamikájáról -védelmező, versengő, ritka interakció, kiegyensúlyozott. Külön megkértem az óvodapedagógusokat, hogy fejtsék ki részletesen a közös csoportba járó testvérek kapcsolatát, jellemezzék a csoportösszetételt és a csoportra jellemző társas szerkezetet. Ez az eszköz lehetőséget ad a szociometriai eredmények pedagógiai megfigyelésekkel való összevetésére, segíti a megismert jelenségek mélyebb értelmezését.

3.3. Hipotézisek

H1: A külön óvodai csoportban nevelkedő testvérek hamarabb alakítanak ki kölcsönös kapcsolatokat a kortársakkal, mint az egy csoportba járó testvérek.

H2: Az önválasztás jelensége szoros összefüggést mutat a kölcsönös kortársi kapcsolatok hiányával és a periférikus szociometriai státusszal.

H3: Az azonos nemű testvérpárok esetében, főleg csekély, 2 év alatti korkülönbség mellett, intenzívebb rivalizálás figyelhető meg, ami gátolhatja a kölcsönös pozitív választások kialakulását a szociometriai felmérés során.

H4: Az óvodapedagógusi adatgyűjtő lapon megfigyelt és rögzített izolált vagy perifériás szociális státuszú gyermekek lényegesen kevesebb választást kapnak a Barátságkártya felmérés során, mint a vezető vagy elfogadott kategóriába eső társaik.

H5: Feltételezhető, hogy az egy csoportba járó ikerpárok szocializációját aszimmetria jellemzi; a párok egyik tagja várhatóan dominánsabb szerepet tölt be a kortársi kapcsolatokban, míg a másik ikertestvér szociálisan izoláltabb marad.

3.4. A kutatás eredményei

Ez a fejezet a vizsgálat eredményeit tartalmazza, a megismert adatok bemutatására szolgál. A 3.5. részben először a vizsgált minta jellemzőit és a csoportok elrendezését ismertetem, majd részletesen kitérek a szociometriai felmérésekből és az óvodapedagógusi adatlapokból nyert statisztikai eredményekre. Az adatok feldolgozásánál kölcsönösségi táblázatokat és szociogramokat használok, amikből levonható a testvérek szociális helyzete és a csoporton belüli kapcsolatuk minősége.

3.5. Az eredmények részletes ismertetése

1. vizsgált csoport.

Kölcsönösségi táblázat

	Szőlő	Gyöngyösor (T1)	Vonat	Autó	Szamóca	Körte	Virág (T1)	Labda	Cseresznye	Csibe	Tulipán	Hajó	Korona	Katica	Madár	Platós autó	Süni	Pillangó	Ház	Napocska
Szőlő										A	A					A				
Gyöngyösor (T1)		X									A	B								A
Vonat			AB		A													AB		
Autó			AB		A	B					AB							B		
Szamóca							B	B			A					B	A		A	
Körte			B	B					B	A	B	B				A	AB		B	
Virág (T1)						B					AB	AB							AB	
Labda				A		A					A									
Cseresznye					A					A				B	AB					
Csibe					A								AB		A	B				
Tulipán	B				A		B								A		A			
Hajó	B	B	AB	B	B	AB	B						B				B	AB		
Korona		A			A	AB														
Katica					A				AB		A									
Madár							A										A		A	
Platós autó							AB	B	B							AB				
Süni	B				A	B			A						AB			A		
Pillangó					B	AB				B	A			B					AB	
Ház			AB	A							AB				B					
Napocska		B			B	A	AB							B			AB			
Lány	A betű jelölés: Vízszintesen jelöli a választásokat.																			
Fiú	B betű jelölés: Függőlegesen jelöli a választásokat.																			
Egyezések	AB betű jelölés: Jelenti azokat metszéspontokat, amelyek kölcsönös egyezéseket mutatnak.																			
Testvér egyoldalú egyezés	X betű jelölés: A Választó önmagát választotta.																			
Testvér két oldalú egyezés	T[szám] betű jelölés: A testvéri kapcsolatot mutatja.																			

A Szociometriai Táblázat elemzése

Az 1. táblázat, 20 gyermekből álló óvodai csoportban végzett Barátságkártya vizsgálat szociomátrixát szemlélteti. A kölcsönös vonzalmi választásokat, az AB kód jelöli. A csoport általános kapcsolati dinamikáját, és az egyes gyermekek szociális státuszát lehet megtudni.

A csoport kapcsolati dinamikája

A csoport jellemzője, a magas kölcsönösségi arány. A táblázat adatai szerint összesen 12 kölcsönös kapcsolat jött létre a csoportban. Az AB kódok szimmetrikus megjelenése a főátló mindkét oldalán arra utal, hogy a csoporttagok közötti rokonszenv, viszonzásra találtak. Ez a közösség stabil és kiegyensúlyozott kapcsolati hálózattal rendelkezik.

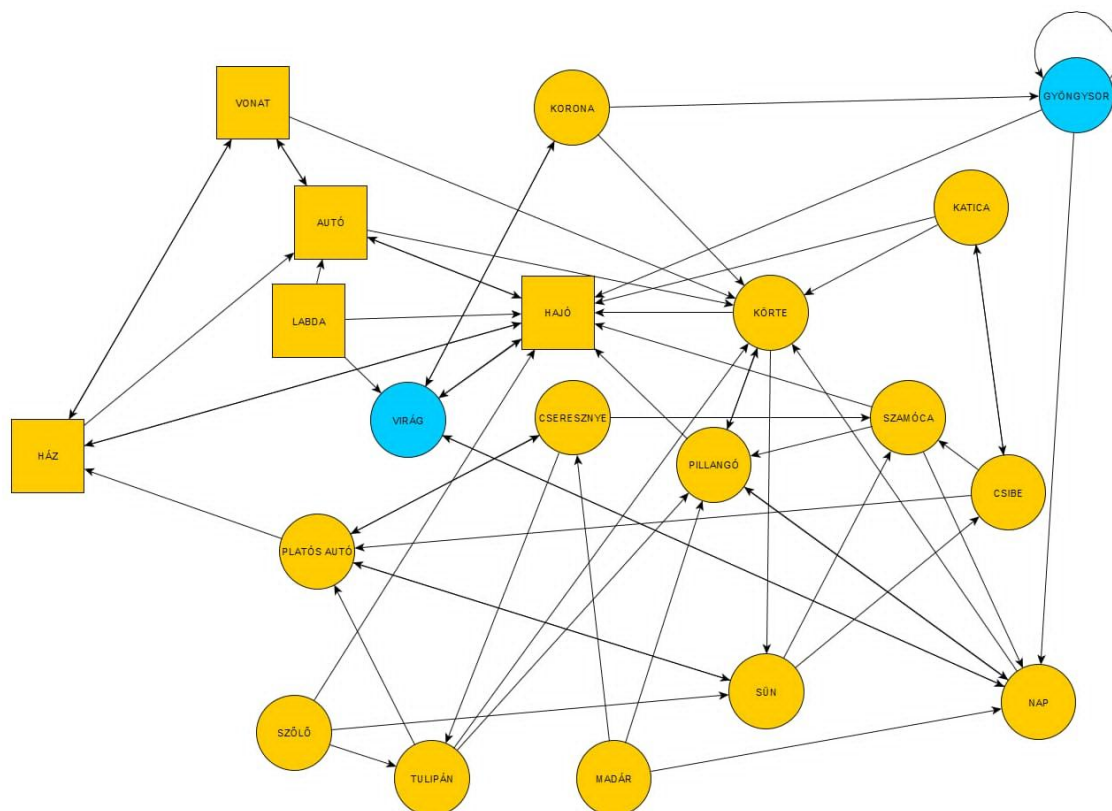
A legtöbb kölcsönös választást, a Hajó és a Virág nevű gyermek érte el a 3 viszont választással. Nekik van a legmagasabb népszerűségi indexük, ők a csoport vezető szereplőinek tekinthetők. A Vonat, az Autó, a Platós autó, a Pillangó, Ház, Napocska, szintén magas népszerűségnek örvend, mindannyian 2 kölcsönös választással lettek gazdagabbak.

Összesen hat gyermek; a Szőlő, Gyöngysor, Szamóca, Labda, Tulipán, Madár; 0 kölcsönös választást kapott. Ezek a gyermekek szociálisan izoláltnak minősíthetők, mivel a Barátságkártya által mért felmérés alapján nem kölcsönös a rokonszenv a vonzalmi viszonyrendszerben.

A testvérpár eredményei a csoportban

Egy testvérpár volt a csoportban, a Gyöngysor és a Virág. Ők nem választották egymást, ami a testvérek közötti szerepek elkülönülését mutatja. Két lánytestvér, a Virág hatéves nagycsoportos, a Gyöngysor 3 éves kiscsoportos. A virágot négyszer választották; a korona, napocska, labda, hajó, ami magas népszerűségi indexet érzékeltet. 3 AB kód, kölcsönös választást kapott. Ez azt jelenti, hogy a kortársak aktívan keresik vele az interakciót, és szívesen létesítenek vele barátságot. A kisebbik lánytestvér magát választotta, és a korona adott neki barátságkártyát, ami alacsony népszerűségre vall. Életkorából adódóan, én-központúság jellemzi és bizonytalanság a szociális kapcsolatok alakulása terén.

Szociometriai alakzat

Szociogram elemzése

A szociogram vizuálisan ábrázolja a szociomátrix számszerű adatait, és a kapcsolati hálózat térbeli elrendeződését demonstrálja. A körök a lányokat, a négyzetek a fiúkat jelölik, a nyilak pedig a választások irányát vázolja, és a kétirányú nyilak a kölcsönös választást jelölik.

A csoport hálózata, erős centralitást produkál. A gráf középpontjában, egy sűrű kapcsolati mag dukál, ez adja a legnépszerűbb, sztárpozícióban lévő gyermekeket. Kiemelkedik közülük a Hajó és a Körte jelű gyermek, akik felé, számos választást jelző nyíl irányul. A szociogram szélein, a periférián lévő gyermekek helyezkednek el. Ilyen peremhelyzetben van a Szőlő és a Madár, ez a szociális izoláció vizuális ábrázolását láttatja.

A vizsgált testvérpár helyzete a gráfban markánsan elkülönül egymástól, vizuálisan alátámasztva a köztük lévő státuszkülönbséget. A Virág, a hatéves nagycsoportos testvér, a centrális mag közelében, a csoport sűrűjében helyezkedik el. A felé irányuló számos nyíl igazolja, hogy a gyermek sikeresen beilleszkedett a kortárs közösségbe, és elfogadott, aktív tagja a csoportnak. Ezzel éles ellentétben van a Gyöngysor, a hároméves kistestvér, a hálózat periferiájára szorult. A legbeszédesebb vizuális elem a gyermek saját maga felé visszatérő nyila, az önválasztás ábrázolása, a gyermek én-központúságát fejezi ki.

Csoportprofil

Az első csoport vegyes életkorú gyerekekből áll, 22 fős létszámmal. A nemek arányát tekintve, 15 lány, 7 fiú. Korcsoportonkénti eloszlás: 7 nagycsoportos, 7 középső csoportos, és 8 kiscsoportos. A választott nevelési program a kompetenciaalapú pedagógiára épít, melyben a néphagyományőrzés, a játék és a kreativitásfejlesztés és a sportkoncepció van fókuszban. A fizikai környezet, a csoport berendezése, természetes anyagokból készült galéria, esztétikájával, hozzájárul a csoport szellemiségéhez, a gyermekek otthonosságérzetének. A csoport szociokulturális háttere stabilnak nevezhető. 22 gyerekből 21 gyerek él ép családban. Egy kislányt nevel egyedül az anyukája, a nagyszülők segítségével. Öt olyan család van, akik három, vagy több gyereket nevelnek. A szülők, és a családok összetétele végzettséget tekintve vegyes. Az értelmiségi szülők aránya nagyobb, munkanélküliség a családok körében nem fordul elő. A csoport belső életét a nyugodt, befogadó légkör jellemzi.

A csoportban jelenlévő testvérpár kapcsolatának jellemzése

T1 testvérpár (virág-lány, 6 éves + Gyöngysor-lány, 3 éves)

A testvérpár egy hatéves nagycsoportos, és egy hároméves kiscsoportos leánygyermek. Kapcsolatuk megfigyelése, intézményi keretek között, rámutat a családi környezetükből hozott interakciós mintákra. Az óvodapedagógus tapasztalatai és a mindennapi megfigyelései alapján, a testvérek viszonyát egyfajta „pártfogó-gondozó” attitűd jellemzi. Az idősebb testvér egy anyáskodó szerepkört tölt be; folyamatosan figyelemmel kíséri húga tevékenységét, aktívan segíti őt a mindennapi rutinfeladatokban, és szükség esetén védelmezően lép fel érdekében. Ez a gondoskodó magatartás dominanciával párosul, az idősebb gyermek gyakran hajlamos kishúga helyett intézkedni, vagy döntéseket hozni, ami időszakosan korlátozhatja a kisebb gyermek önállósodási törekvéseit. A testvérek közötti érzelmi kötődés felettébb szoros, ezt a gyakori közös játéktevékenységek elárulják. Pedagógiai megfigyelések szerint, az utóbbi időben, elkezdődött egy leválási folyamat a lánytestvéreknél, az idősebb testvér tudatosabban enged teret húgának. A kapcsolat természetes részét képezi a testvéri rivalizáció, átlagosan heti rendszerességgel alakul ki közöttük konfliktus.

2. vizsgált csoport

Kölcsönösségi táblázat

	Halacska (T2)	Napocska	Pillangó	Traktor	Labda	Körte	Hóember	Csiga	Katica (T1)	Ház	Virág	Vitorlás	Lufi	Szőlő (T3)	Cseresznye	Tulipán	Roller	Autó (T1)	Nyaklanc (T2)	Szilva (T3)
Halacska (T2)	X		A				B						B						A	
Napocska			AB											AB	A					
Pillangó	B	AB				B		B		AB		B		B	AB				B	
Traktor				A		A			B		A						B			
Labda				B	B		A		B	A	B	A				B				
Körte			A		A			AB				B		B		B		B	B	
Hóember	A			B					A				B				A		B	
Csiga					B	AB			B		AB					A		B		
Katica (T1)			A								A				A		B			
Ház				A	A		B	A									B			
Virág			AB		B							A				A			B	
Vitorlás				B	A	A		AB	B				B							
Lufi	A		A		B					B				A						
Szőlő (T3)						A	A					A								B
Cseresznye		AB	A									B			AB					
Tulipán		B	AB			A			B		B			AB						
Roller					A			B		A							A			
Autó (T1)				A		A	B		A								B			
Nyaklanc (T2)	B					A		A		A										
Szilva (T3)			A				A						A							
Lány	A betű jelölés: Vízszintesen jelöli a választásokat.																			
Fiú	B betű jelölés: Függőlegesen jelöli a választásokat.																			
Egyezések	AB betű jelölés: Jelenti azokat metszéspontokat, amelyek kölcsönös egyezéseket mutatnak.																			
Testvér egyoldalú egyezés	X betű jelölés: A Választó önmagát választotta.																			
Testvér két oldalú egyezés	T[szám] betű jelölés: A testvéri kapcsolatot mutatja.																			

A Szociometriai Táblázat elemzése

A 2. táblázat 20 gyermekből álló óvodai csoportban végzett Barátságkártya vizsgálat szociomátrixát szemlélteti. A kölcsönös rokonszenvi választásokat itt is az AB kód jelöli, a táblázat feltérképezi a csoport belső strukturáltságát és a gyermekek társas pozícióját.

A csoport kapcsolati dinamikája

A csoportot közepes mértékű kohézió jellemzi, a mátrix adatai nyomán, összesen 7 stabil, kölcsönös AB kapcsolat jött létre. A választások eloszlása úgy alakult, hogy a közösség több kisebb, jól elkülöníthető alcsoportra tagolódott. A legtöbb kölcsönös választást a Pillangó érte el 3 AB kóddal, ő a csoport legfőbb érzelmi és véleményvezére. Őt követi a Napocska, Csiga, Cseresznye, Tulipán, akik fejenként 2-2 kölcsönös választással rendelkeznek. Ők alkotják a csoport kapcsolati magját. A szociális izoláció jelei is mutatkoznak, összesen tizenkét gyermek, Halacska, Traktor, Labda, Hóember, Katica, Ház, Lufi, Szőlő, Roller, Autó, Nyaklanc, Szilva, 0 kölcsönös választást kapott. Ezek a gyermekek periférikus helyzetben vannak, mert a választásaik nem találtak viszonzásra.

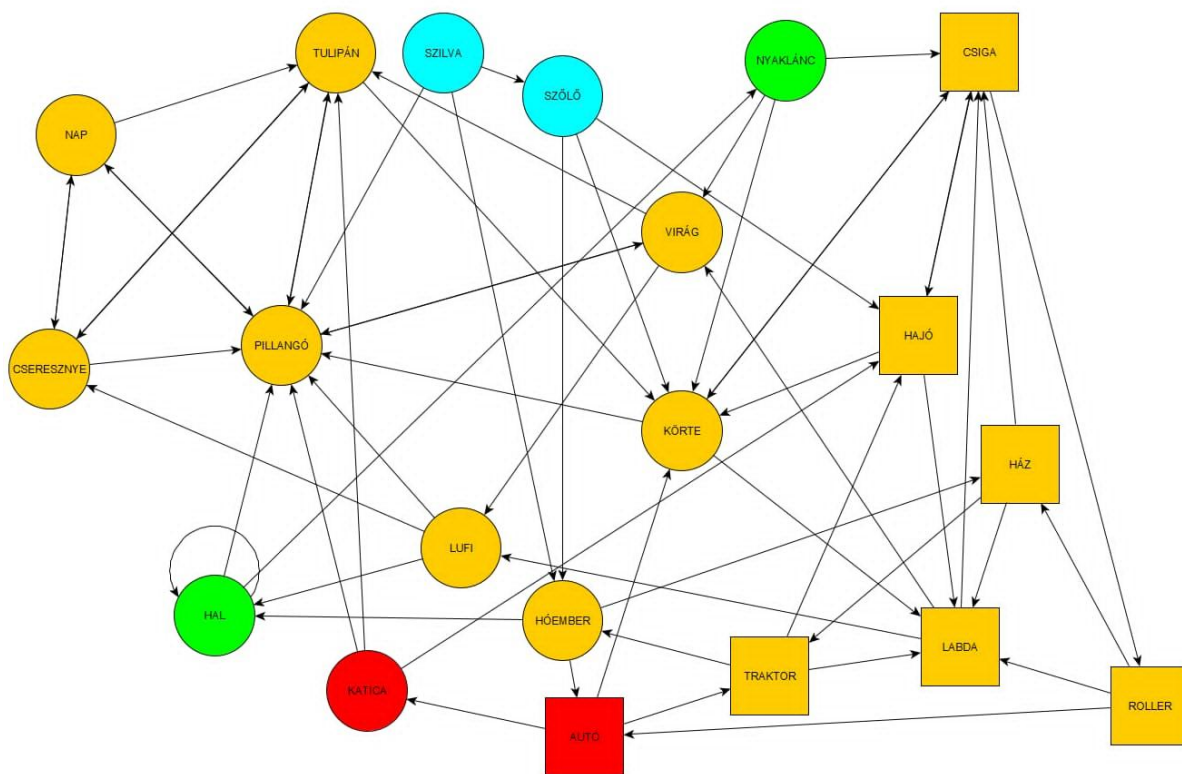
A testvérpárok eredményei a csoportban

Az első testvérpárt (T1) egy hatéves lány, a Katica, és hároméves öccse, az Autó alkotja. A szociomátrix számszerű adatai egyoldalú kötődést tanúsít; a kisebb testvér választása nővére felé irányul, ami arra a pszichológiai tényre alapoz, hogy az öccs, az idősebb testvérében keresi a biztonságot. A Katica és az Autó sem integrálódott igazán jól a közösségbe, egyik testvérnek sincs AB kölcsönös választása.

A második testvérpár (T2) két leánygyermek kapcsolatát jeleníti meg; az öt és fél éves Halacska és a közel négyéves Nyakláncot. A szociometriai mátrix adatból kiindulva, kapcsolatuk egyoldalú; a nagytestvér választja a kisebb testvért, ami a családi környezetből hozott gondoskodó szerepkört reprezentálja az óvodai közegben. A Halacska nagytestvér, sajátos, némileg izolált pozíciót mutat, amit a saját maga felé irányuló választása is megerősít. A korlátozott kortársi kapcsolati rendszere ellenére is prioritásként kezeli kishúgát, a Nyakláncot. A testvéri szövetség megtartó erejéről tanúskodik.

A harmadik típust a három és fél éves ikerpár, Szőlő és Szilva (T3) képviseli. Az ő esetükben a szociometriai vizsgálat az egyoldalú viszonyulást jelöli, a Szilva választotta a Szőlőt, de fordítva ez nem igaz. Az ikrek szociometriai státusza azonos, kortársaik részéről nem érkezett feléjük viszonzott választás, így ők ketten elszigeteltek a csoportban.

Szociometriai alakzat

Szociogram elemzése

A szociogram vizuálisan ábrázolja a szociomátrix számszerű adatait, és a kapcsolati hálózat térbeli elrendeződését. A körök a lányokat, a négyszögletű formák a fiúkat, a nyilak pedig a választások irányát vázolják. A csoport hálózata jellegzetes tagoltságú, és erős centralitást produkál, a középpontjában egy sűrű kapcsolati mag helyezkedik el. Itt lelhetőek fel a legnépszerűbb, „sztárpozícióban” lévő gyermekek, a Pillangó, Tulipán és a Körte, akik felé számos választást jelző nyíl irányul, megerősítve központi, vezér szerepüket a közösségben. A szociogram széléin, a periférián helyezkednek el azok a gyermekek, akik helyzete szociálisan izolált, ilyen a Szilva, Szőlő, Hal, Roller. A gráf egyik legjellegzetesebb strukturális eleme a fiúk markáns elkülönülése; a jobb oldalon látható Csiga, Hajó, Ház, Labda, Roller és Traktor egy zárt, sűrűn szőtt alcsoportot alkotnak, ahol a választási nyilak szinte kizárólag egymás között mozognak.

A vizsgált testvérpárok elhelyezkedése a hálózatban jól szemlélteti az elzárkózást a többiektől, szociális beilleszkedésük még nem kifejezett, a Katicát, csak az Autó, kistestvére választotta. A kistestvért szimpátiából a Roller és Hóember is választotta. A Hal és Nyaklánc testvér párosa a hálózat periférikus részén jelenik meg; szembetűnő vizuális elem a Hal jelű gyermek saját maga felé visszatérő nyila, az önválasztás ábrázolása, amely korlátozott külső kapcsolataira és önközpontúságára utal. Az iker testvérpár, a Szőlő és Szilva helyzete a gráf egyik legzártabb pontját alkotja. A közöttük látható egyirányú választás, a Szilva nyila viszonzatlan maradt. Elhelyezkedésük a hálózat szélén, a másoktól érkező bejövő nyilak hiánya azt mutatja, hogy még a szocializációs folyamat elején vannak.

Csoport profil, csoport leírás:

A vizsgált közösség egy 23 fős, vegyes életkorú óvodai csoport, mely 10 kiscsoportos, 5 középső csoportos és 8 nagycsoportos gyermekből áll. A nemek aránya eltolódik a lányok irányába, 14 kislány és 9 kisfiú. A csoport sajátossága a német nemzetiségi program, mely a kettős identitás kialakítását célozza meg. A gyermekek szociokulturális háttere egységesnek és stabilnak mondható, rendezett családi körülmények között élnek, a szülők támogatóak és együttműködőek az intézménnyel. A csoportszobában nemrégiben történt felújítás, a galériát eltávolították, új parkettát helyeztek le és festés is történt, így tágas, világos és tiszta környezet biztosítja a mindennapi játékot a társas interakciókhoz.

A csoportban jelenlévő testvérpár kapcsolatának jellemzése

T1 testvérpár (katica-lány, 6 éves + autó-fiú, 3 éves):

A két gyermek kapcsolatát egyfajta ambivalencia jellemzi. A kezdeti adaptációs időszakban a nagycsoportos Katica jelű nővér, védelmező és támogató hozzáállással segítette öccse beilleszkedését, de az idő előrehaladtával megjelentek a rivalizáció jelei. Az óvodapedagógus megfigyelései alapján a kislány heti rendszerességgel tanúsít verbális és fizikai elutasítást kistestvérével szemben, ami lökdösődésben vagy elutasító felszólításokban nyilvánul meg. Ez a feszültség vélhetően összefüggésbe hozható a családi környezetben nevelkedő hat hónapos kistestvér jelenlétével, ami tovább fokozhatja a testvérek közötti féltékenységet és az érzelmi figyelemért folytatott küzdelmet.

T2 testvérpár (halacska-lány, 5,5 éves + nyaklánc-lány, 3,8 éves):

Esetükben a kistestvér óvodai csatlakozása, kezdetben komoly konfliktusforrást jelentett, a nővér, Halacska, nehezen tudta összeegyeztetni meglévő baráti kapcsolatát a testvéri kötelékkel. A Halacska nővér és legjobb barátnője eleinte aktívan elutasították és kiközösítették a csatlakozni vágyó kishúgot, és előfordult, hogy fizikai bántalmazásig fajult. A helyzet eszkalálódott, így az óvodapedagógus és a szülők szoros együttműködésére, nevelői beavatkozásra volt szükség. A közös erőfeszítések végül eredményre vezettek; a testvérek közötti feszültség feloldódott, a Nyakláncot, kishúgot befogadták a baráti körbe, és egy harmas, harmonikus szövetség alakult ki a gyerekek között.

T3 testvérpár (szőlő + szilva, lány, ikrek, 3,5 évesek):

Az ikerpár kapcsolata a csoporton belül harmonikus és kiegyensúlyozott. Idén szeptemberben kezdték az óvodát. Szoros érzelmi kapcsolat jellemzi viszonyukat, de nyitottak a kortársi interakciókra is. Kapcsolatuk egyik legmeghatározóbb eleme a kölcsönös támogatás; mivel a Szőlő jelű lány beszédfejlődése elmarad a kortársakétól, a Szilva jelű lány, ösztönösen magára vállalta a közvetítő szerepét. Aktívan segíti testvérét gondolatai és vágyai tolmácsolásában, mintegy lefordítva azt a környezet számára, ez jól példázza az ikrek közötti mély empátiát és egymásra utaltságot.

3. vizsgált csoport

Kölcsönösségi táblázat

	Körte	Süni	Halacska	Maci	Gomba	Repülő (T1)	Kacsa	Szív	Szőlő	Gyöngyosor	Fagy (T1)	Tulipán	Ház	Csillag	Cica	Alma	Napocska	Csiga	Vonat	Szilva
Körte		AB						A		A		B								B
Süni	AB											B								B
Halacska				B	A		AB						A							
Maci			A				A			A										
Gomba			B				AB	B	B				AB	B	AB					
Repülő (T1)										AB	A		A							
Kacsa			AB	B	AB					B			AB						B	
Szív	B				A					A				AB	B		B			
Szőlő					A								B	A						Virág
Gyöngyosor											AB						A			Katica
Fagy (T1)	B			B		AB	A	B								A		B		
Tulipán						B				AB							AB			Katica
Ház	A	A											X							
Csillag			B		AB	B	AB		A										B	
Cica					A			AB	B							AB				
Alma					AB			A		B					AB					
Napocska									B		AB							A		Katica
Csiga								A		A							B	X		
Vonat							A							A						Virág
Szilva	A	A																		Katica
									Virág	Katica	Katica					Katica		Virág	Katica	
Lány																				
Fiú																				
Egyezések																				
Testvér egyoldalú egyezés																				
Testvér két oldalú egyezés																				

A Szociometriai Táblázat elemzése

A 3. táblázat egy 20 gyermekből álló óvodai csoport Barátságkártya vizsgálatának eredményeit példázza. A szociomátrixban az AB kód jelöli a kölcsönös szimpátián alapuló kapcsolatokat. A táblázat szemlélteti a közösség belső strukturáltságát, érzékelteti a népszerűségi központokat és a perifériára szorult gyermekeket.

A csoport kapcsolati dinamikája

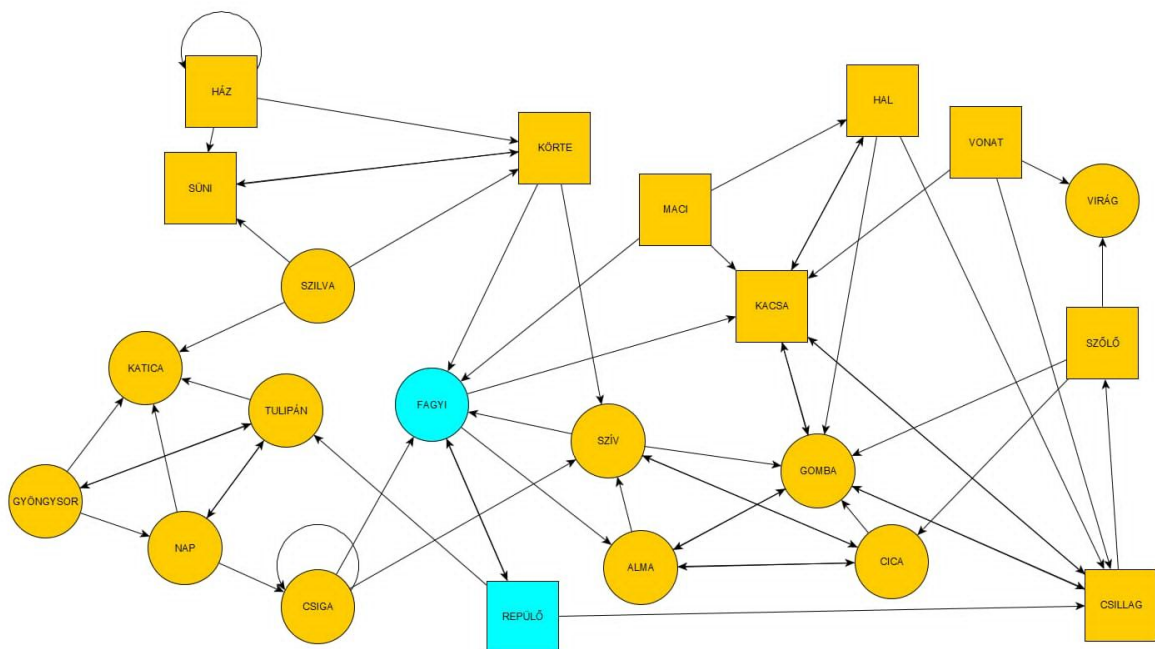
A csoportot az előzőkéhez képest intenzívebb kapcsolati háló és erős kohézió jellemzi; a mátrix összesen 10 stabil, kölcsönös választást rögzít. A választások eloszlása szerint a közösség érzelmi irányultsága rendkívül aktív. A legtöbb kölcsönös kapcsolatot a Gomba és a Kacsa építette ki, fejenként 3-3 AB kód, ők tekinthetők a csoport legfőbb központi személyeinek. Szintén meghatározó szerepben van a Tulipán, Csillag, Cica, Almának, akik 2-2 viszonzott baráti kapcsolattal rendelkeznek. A szociális izoláció ebben a csoportban is jelen van, de kisebb mértékben; a Maci, Szőlő, Ház, Csiga, Vonat és Szilva 0 kölcsönös választást kaptak, ami periférikus helyzetet jelez. A Ház és Csiga tagoknál az önválasztás X jelölés is tapasztalható, ez az én-központúságot vagy a bizonytalan társas pozíciót jelenti. A mátrix szélén megjelenő

nevek a Virág, Katica, olyan személyeket jelölnek, akikre érkezett választás a csoportból, de ők maguk nem vettek részt a kutatásban.

A testvérpárok eredményei a csoportban

Ebben a csoportban egyetlen testvérpár (T1) azonosítható, akiket a mátrixban a Repülő és a Fagyi jelöl. Náluk a szociometriai vizsgálat a legideálisabb formát, a kölcsönös testvéri választást mutatta ki, ezt ábrázolja a táblázatban lévő zöld szín és az AB kód is kiemel. Ez a szimmetrikus kapcsolat azt bizonyítja, hogy az óvodai környezetben a testvéri szövetség stabil érzelmi bázist jelent mindkét fél számára.

Szociometriai alakzat

Szociogram elemzése

A szociogram vizuálisan ábrázolja a szociomátrix adatait. A körök a lányokat, a négyszögletű formák a fiúkat jelölik, a nyilak pedig a választások irányát vázolják. A csoport hálózata erős centralitású, a gráf középpontjában egy sűrű, összefonódó kapcsolati mag látható, ahol a Gomba és Kacsa körül alakul ki a legtöbb választást jelző nyíl. A periférián helyezkednek el azok a gyermekek, a Vonat vagy a saját maga felé mutató nyíllal rendelkező Ház és Csiga, akik szociálisan izoláltabbak. A vizsgált testvérpár, Repülő és Fagyi helyzete a gráfban kiemelt figyelmet érdemel; a közöttük látható kétirányú nyíl a szoros érzelmi szövetség vizuális bizonyítéka. Elhelyezkedésük a hálózatban kedvező, a testvéri kapcsolat mellett mindkét

gyermekhez érkeznek és tőlük is indulnak nyílnak a csoport többi tagja felé, ami sikeres társas integrációról tanúskodik.

Csoport profil, csoport leírás:

A vizsgált közösség egy 24 fős, vegyes életkorú óvodai csoport. Az életkori megoszlás szerint a csoportot 5 kiscsoportos, 9 középső csoportos és 10 nagycsoportos gyermek alkotja. A nemek aránya teljesen kiegyensúlyozott; a társaságot 12 leány és 12 fiú látogatja. A csoport egyedisége, hogy 4 sajátos nevelési igényű SNI gyermek is a közösség tagja, akik az óvodapedagógusok megfigyeléseit alapul véve, sikeresen bevonódnak a társas interakciókba. A közösséget rendkívüli összetartás jellemzi, ami nem korlátozódik az intézmény falain belülre; a szülők közötti kiváló kapcsolatnak köszönhetően a családok és a gyermekek a magánéletben, az óvodán kívül is gyakran szerveznek közös programokat. Ez a támogató szülői háttér és aktivitás a gyermekek társas viselkedésében is megnyilvánul, a csoporttagok nyitottak és kezdeményezők. A nemek közötti határok rugalmasak, a lányok és fiúk szívesen játszanak egymással közös játéktevékenységekben. Jellemző a csoportra a támogató attitűd, a nagycsoportosok aktívan és segítőkészen fordulnak a kisebbek felé, segítik őket az öltözködésben és az önkiszolgálásban.

A csoportban jelenlévő testvérpár kapcsolatának jellemzése

T 1 testvérpár (repülő, fiú, 5,5 éves + fagyi, lány, 4 éves)

A testvérpár kapcsolatát az egészséges egyensúly jellemzi, idejük jelentős részét közös játéktevékenységgel töltik, ugyanakkor mindkét gyermek rendelkezik autonóm baráti körrel is. A Fagyi jelű gyermek, a kislány szociálisan nyitottabb, kiterjedtebb kapcsolati hálóval bír, míg a Repülő a szűkebb társaság bizalmi körében érzi jól magát, elkerülve a nagyobb nyüzsgést. Az Interakcióikra jellemző a fizikai aktivitás; a birkózás és a játékos csatározások, de emellett megjelenik egymás heccelése is. Ezeket a megnyilvánulásokat erős lojalitás és védelmező attitűd ellensúlyozza. Ha bármelyikük nehézségbe ütközik a csoportban, a másik fél azonnal közbelép, intézkedik vagy jelzi a problémát az óvodapedagógusnak. Ez a magatartás mély érzelmi elköteleződésről és a testvéri szövetség stabil megtartó erejéről árulkodik.

4. vizsgált csoport

Kölcsönösségi táblázat

	Katica (T1)	Halacska (T2)	Pillangó	Labda	Szívecske	Szilva (T1)	Vonat	Szőlő	Csiga	Maci	Virág	Cseresznye	Tulipán	Körte (T2)	Hajó	Gyöngysor	Ház	Autó	Repülő	Süni
Katica (T1)				B	AB				A								B	AB	B	
Halacska (T2)														A	A		A			
Pillangó			X		B		B		B				A		A	B				
Labda	A			B			B				AB				AB					
Szívecske			A	A					A							B				
Szilva (T1)	AB						B	B	B			B		ABB	AB					
Vonat			A					A				A								
Szőlő				A		A								A						
Csiga					A	B			B			AB	AB					B		
Maci	B		A					A						A			B			
Virág					B	A							B			A	B	A		B
Cseresznye				AB										A		A				
Tulipán						A	B		AB		A			B						
Körte (T2)			B					AB	B		B	A								
Hajó		B				AAB		B								AB				
Gyöngysor		B	B	AB		AB				B	B			AB						
Ház			A		A					A				B						
Autó	A	B							A	B								AB	B	
Repülő	AB							A									AB			
Süni	A									A							A			
Lány	A betű jelölés: Vízszintesen jelöli a választásokat.																			
Fü	B betű jelölés: Függőleges jelöli a választásokat.																			
Egyezések	AB betű jelölés: Jelenti azokat metszéspontokat, amelyek kölcsönös egyezéseket mutatnak.																			
Testvér egyoldali egyezés	X betű jelölés: A Választó önmagát választotta.																			
Testvér két oldali egyezés	T[szám] betű jelölés: A testvéri kapcsolatot mutatja.																			
	A duplán szereplő betűk kétszeres választást jelölnek																			

A Szociometria táblázat elemzése

A 4. táblázat egy 20 fős óvodai csoport Barátságkártya vizsgálatának kölcsönösségi táblázatát szemlélteti. A kölcsönös vonzalmi választásokat az AB kód és a narancssárga színű kiemelés jelzi, míg a testvérpár közötti viszonzott kapcsolatot a zöld szín és az AB jelölés emeli ki.

A csoport kapcsolati dinamikája

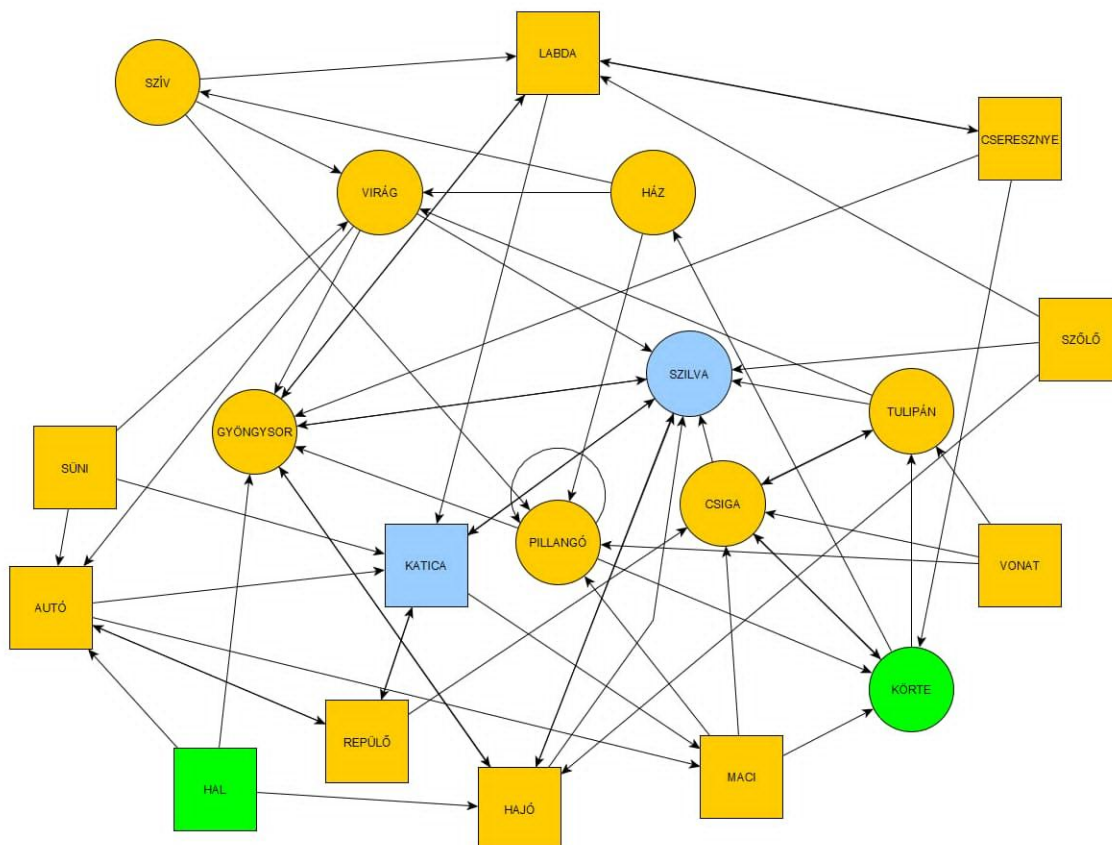
A csoportot intenzív érzelmi hálózat és erős kohézió jellemzi, a mátrix összesen 9 stabil, kölcsönös AB kapcsolatot ábrázol. A közösség érzelmi központjai jól beazonosíthatóak; a legtöbb kölcsönös választással a Gyöngysor, Szilva rendelkezik 3 AB kóddal. Őket követi egy stabil mag; a Katica, Labda, Csiga, Hajó, Repülő, akik fejenként 2-2 viszonzott kapcsolattal rendelkeznek. A szociális izoláció jelei minimálisan mutatkoznak, a Halacska, Pillangó, Szívecske, Vonat, Szőlő, Maci, Virág, és Ház, Süni 0 kölcsönös választást kaptak. Ennél a csoportnál is történt önválasztás, a Pillangónál.

A testvérpárok eredményei a csoportban

Az első testvérpárt (T1) Katica és Szilva alkotja. Náluk a vizsgálat a legszorosabb kapcsolati formát, a kölcsönös testvéri választást mintázta. Ezt a szociomátrixban a nevük metszéspontjánál megjelenő AB kód és a zöld színű kiemelés jelzi, ami a közöttük lévő stabil érzelmi bázist és a kölcsönös bizalmi viszonyt támasztja alá az óvodai környezetben. Egymás prioritása elsődleges, de a táblázat adatai alapján mindketten rendelkeznek a testvéri köteléken kívüli, külső baráti kapcsolatokkal is, ami sikeres társas integrációjukat tükrözi.

A második testvérpár (T2) esetében, a Körte és Halacska nem választották egymást. Ez a jelenség arra utal, hogy az óvodai környezetben tudatosan keresik az önállóságot. A nagycsoportos nővér, a Körte, már a központi mag integrált tagja, a kisöccse, Halacska, saját kortársi körében építi kapcsolatait, és nem támaszkodik a testvéri kötelékekre.

Szociometriai alakzat

Szociogram elemzése

A szociogram vizuális kivetülése a szociomátrixban megjelent adatoknak. A grafikonon a körök a lányokat, a négyszögletű formák a fiúkat jelölik, a nyilak iránya pedig a választások orientációját mutatja meg. A csoport hálózata kifejezetten nyitott és integrált, ez ritka és pozitív jelenség egy ekkora létszámú közösségben. A vizuális kép egyik legfontosabb jellemzője a

nemek közötti határok elmosódása, számos keresztválasztás látható a fiúk és lányok között. A hálózat középpontjában egy sűrűn összefonódó, erős kapcsolati mag helyezkedik el. Ebben a centrumban találhatók a csoport hangadói és legnépszerűbb tagjai, a Szilva, Csiga, Gyöngysor. Feléjük számos bejövő nyíl van, ami stabil szociometriai státuszt és magas fokú elfogadottságot jelez. A központi rész nem egyetlen zárt klikkből áll, hanem több, egymással is kommunikáló alcsoportból, ami a közösség belső kohézióját erősíti. A periférián lévő gyermekek, a Vonat, Szőlő, Süni, akikhez kevés választás érkezik, így ők jelenleg kevésbé integráltak. A szociogram az egyéni sajátosságokat is láthatóvá teszi, az önmaguk felé mutató huroknyíl, a Pillangónál, ami az önválasztást, és ezzel együtt egyfajta belső bizonytalanságot vagy énközpontúságot jelent. A hálózat alsó és szélső régióiban megjelennek a testvérpárok is. Elhelyezkedésük jól szemlélteti a szocializációs szintjüket; a T1-es pár, a Katica és Szilva, a kölcsönös választásuk révén egy stabil, kétirányú kapcsolattal van jelen a rendszerben, addig a T2-es páros tagjainál, a Körte és Hal, nem választotta egymást, ezzel a vizuális hálózat megerősíti, hogy az óvodai közegben nem a testvéri kötelékben keresik az elsődleges érzelmi biztonságot, hanem tudatosan, egymástól függetlenül építik ki saját szociális hálójukat.

Csoport profil, csoport leírás:

A negyedik vizsgált közösségben 22 gyermek nevelkedik, ahol a nemek aránya közel kiegyensúlyozott, a csoportba 10 lány és 12 fiú jár. Az életkori megoszlás vegyes összetételű, 8 kiscsoportos, 6 középső csoportos és 8 nagycsoportos korú gyermek nevelkedik együtt. A legidősebbek közül mindenki tanköteles, és várhatóan 6 gyermek kezdi meg tanulmányait a következő tanévben. A beszoktatást és a szocializációt segíti, hogy a legkisebbek közül öten már jártak bölcsődébe. A csoportban 4 kiemelt figyelmet igénylő gyermek van, közülük 1 fő sajátos nevelési igényű SNI-s, 3 fő pedig beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséggel BTMN küzd, a további vizsgálatok jelenleg is folyamatban vannak. Fejlődésüket szakemberek, logopédus, gyógypedagógus és fejlesztőpedagógus segítik; logopédiai ellátásban jelenleg 3 gyermek részesül. A tehetséggondozás és a fizikai fejlesztés meglehetősen sokszínű, az 5 nagycsoportost érintő Nemzeti Úszóprogram mellett Bozsik-foci, gyermektánc, ovinémet, jóga, torna és meseterápia színesíti a mindennapokat. A gyermekek szociokulturális háttere többségében stabil és rendezett; négyen nagycsaládban, ketten pedig egyszülős családban nevelkednek. Az anyagi helyzetet tekintve a szülők többsége átlagos körülmények között él, 3 család tehetősebb, 2 pedig hátrányos helyzetű. A szülői közösséget erős érzelmi és anyagi támogató készség jellemzi; aktívan bevonódnak a gyűjtőmunkákba, kreatív feladatokba és az óvodai élet szervezésébe.

A csoportban jelenlévő testvérpár kapcsolatának jellemzése

T1 testvérpár (katica, fiú, 3 éves + szilva, lány, 6 éves):

A testvérpár kapcsolatát az óvodai mindennapok során alapvető kiegyensúlyozottság és egészséges autonómia jellemzi, kölcsönösen választották egymást. A szociometriai eljárás során leszűrt eredményekből kiindulva, a testvérek között mély és stabil érzelmi kötődés alakult ki, ami a csoporton belül ez nem csap át egymásra utaltságba. Napközben jellemzően nem keresik aktívan egymás társaságát; mindketten képesek elmélyülni a saját korosztályuknak megfelelő egyéni vagy társas játéktevékenységekben. Ez a fajta távolról vigyázó dinamika a szociális érettség jele, a testvéri szövetség egyfajta láthatatlan biztonsági hálóként funkcionál, és lehetővé teszi, hogy önállóan, a saját egyéni érdeklődésüket követve integrálódjanak a közösségbe anélkül, hogy korlátoznák egymás társas tapasztalatszerzését.

T2 testvérpár (körte, lány, 6 éves + halacska, fiú, 3 éves):

A testvérpár kapcsolatát az óvodai környezetben alapvető kiegyensúlyozottság és szociális autonómia jellemzi. A csoportszobai tevékenységeknél tudatosan nem keresik egymás társaságát, ez a sikeres intézményi szocializáció és az egyéni fejlődés mutatója. A nagycsoportos Körte jelű nővér stabil és kiterjedt baráti körrel rendelkezik, pozíciója a csoporton belül integrált és magabiztos. Ezzel szemben a kiscsoportos Halacska jelű kisfiú, még a társas nyitás szakaszában jár; őt még jobban a környezet felfedezése és az egyéni játéktevékenység érdekli, kortársi kapcsolatai még kialakulóban vannak. A Halacska öccse nem a nővérebe való kapaszkodással próbálja áthidalni a kezdeti időszakot, hanem képes önállóan jelen lenni a csoportban. A testvérek képesek egymástól függetlenül, saját fejlődési ütemüknek megfelelően építeni társas viszonyaikat.

Külön csoportba járó testvérpárok jellemzése

A 4. csoportban járó Vonat jelű fiú, 6 éves, + öccse, 3 éves, Alma jelű, a 6. vizsgált csoportba jár. A különválasztás oka, hogy a Vonat sajátos nevelési igényű SNI-s, a szülők így biztosítják, hogy a kistestvér a bátyja speciális szükségleteitől függetlenül, saját jogán fejlődhessen, a nagytestvér pedig mentesüljön a testvéri kompetencia különbségekből adódó feszültségektől.

Vonat szociometriai státusza: A vizsgálat rámutatott a nagytestvér nehezített társas integrációjára. A Vonat kezdeményező volt a Barátságkártya felmérésnél, három lányt is választott, a Pillangót, Csigát, Tulipánt, de érzelmi nyitása viszonzatlan maradt. A csoportból senki nem jelölte őt barátként, státusza izolált, periférikus helyzetű. Ez jelzi, hogy bár a gyermekben megvan a kapcsolódási szándék, a társas hálóba való beépüléséhez célzott pedagógiai támogatásra van szüksége.

Egyéni esetbemutató: A szimbiotikus testvérkapcsolat hatása a szociális érettségre

A 4. csoport szociometriai elemzése során külön figyelmet szeretnék szentelni a Pillangó jelű kislány helyzetéről, az esete, szülői és kutatói minőségében egyaránt releváns tapasztalatokkal szolgál a testvéri szimbiózis intézményi hatásairól. A Pillangó jelű kislányom és nővére között mindössze 15 hónap a korkülönbség, ami az óvodai évek alatt egy rendkívül szoros, szinte elválaszthatatlan szövetséget eredményezett. Két és fél éven át tartó közös csoportba járásuk alatt egy sajátos, mikrovilágot építettek ki, melyben a nagyobbik testvér töltötte be az „ügyintéző” és védelmező szerepet. A nővér közvetített a pedagógusok felé, és hárított el minden külső feszültséget, ennek következtében a kisebbik testvérben nem alakultak ki az önálló szociális megküzdési stratégiák. Ebben az időszakban a Pillangó jelű kislányom elzárkózott a kortársi kapcsolatoktól, érzelmi biztonságát kizárólag a testvérétől nyerte. A válságos szakasz 2025 szeptemberben, a nővér iskolába lépésével kezdődött el. A védőháló hirtelen elvesztése súlyos regressziós folyamatokat és pszichoszomatikus tüneteket indított el a kislánynál; ismételt bevizelés jelentkezett, a szemével tikkelni kezdett, magatartása pedig kezelhetetlenné, akaratossá és makacssá vált. Szociális elszigeteltségét azzal próbálta racionalizálni, hogy „neki nem kell barát, mert neki már van, a nővére, majd az iskolában újra együtt lehetnek”. Ez az attitűd a kölcsönösségi táblázat adataiban is visszaköszön; a Pillangó jelű gyermek egyike azoknak, akiknél önválasztás X szerepel, ez a külvilág felé való nyitás nehézségét és a belső bizonytalanságot jelenti. Az iskolakészültség kérdése komoly pedagógiai dilemmát vetett fel esetében, a szociális érettségének hiánya és a verbális gátoltság miatt. Az óvodai pszichológus és az óvónők a maradás mellett érveltek, viszont a Bátorító csoport szakembere a váltás mellett foglalt állást; véleménye szerint a kislány érett feladattudata és az iskola iránti őszinte vágya olyan belső motiváció, amelyre alapozva sikeresen megküzdhet az új közösség kihívásaival. A legfrissebb fejlemények a folyamat pozitív irányú elmozdulását mutatják. A Pedagógiai Szakszolgálat „Bátorító csoportban” végzett munka hatására a Pillangó jelű gyermek belső védekező mechanizmusai lazulni kezdtek. Ez a gyakorlatban abban mutatkozik meg, hogy a kislány nyitni kezdett a kortársak felé, és jelenleg két kisfiúval is kezdeti baráti kapcsolatot épít. Ez a fordulat tanulságos; a szakszerű segítség és a testvéri dominancia megszűnése lehetővé tette, hogy a gyermek saját, eddig elfojtott szociális kompetenciái felszínre kerüljenek. A korábbi szimbiózis okozta traumák még jelen vannak, de a megkezdett barátkozási folyamat és a sikeres iskolai motiváció azt vetíti előre, hogy a gyermek képes lesz a szociális hátrány kiküszöbölésére. A Pillangó jelű kislányom története így válik a szakdolgozatban a korai szimbiózis kockázatainak, de egyben a célzott fejlesztés eredményességének az illusztrációjává.

5. vizsgált csoport

Kölcsönösségi táblázat

	Halacska	Fagy (T1)	Napocska	Vonat	Katica (T3)	Hold	Virág	Tulipán	Gomba	Falevél	Alma	Szívecske	Süni (T3)	Pillangó	Dob (T2)	Maci	Cserezsnye (T2)	Csengő	Zászló (T1)	Labda
Halacska		AB	B		AB							B					A			
Fagy (T1)						A	B				AB		B						AB	
Napocska	AB				AB	A	B													
Vonat	A				B			AB	B						B	B				A
Katica (T3)				A			A							B					AB	
Hold	AB		AB				B						A							
Virág		B	B								AB		AB						AB	B
Tulipán		A	A		B	A														
Gomba				AB					A							A	B	B		
Falevél				A				B		B				AB		AB				
Alma									A								AB			A
Szívecske		AB				AB													A	B
Süni (T3)	A													A					A	
Pillangó		A			B	AB						B							A	
Dob (T2)					A				AB								A			
Maci				A				B												AB
Cserezsnye (T2)				A				A	AB						B	B				
Csengő	B							A		AB									A	
Zászló (T1)		AB			AB		AB				B	B	B					B		
Labda				B			A			B	A				AB					
Lány																				
Fiú																				
Egyezések																				
Testvér egyoldalú egyezés																				
Testvér két oldalú egyezés																				

A Szociometriai Táblázat elemzése

Az 5. vizsgált közösség szociomátrixa egy 20 fős óvodai csoport kapcsolati hálóját elemzi, a Barátságkártya vizsgálatból eredően. A táblázatban a kölcsönös szimpátia választásokat az AB kód és a narancssárga színű kiemelés nyomatékosítja, míg a testvérpárok közötti viszonzott kapcsolatot a zöld szín és az AB jelzés húzza ki a mátrixban.

A csoport kapcsolati dinamikája

A csoportot kiegyensúlyozott érzelmi szerkezet jellemzi; a mátrix összesen 14 stabil, kölcsönös AB kapcsolatot adminisztrál. A csoport szociometriai értelemben vett „sztárjai” központi figurái jól elkülöníthetőek, a legtöbb viszonzott választással a Virág és Zászló (T1) birtokol, akik fejenként 3-3 kölcsönös kapcsolattal bírnak. Őket követi a csoport stabil magja, a Halacska, Fagy (T1), Napocska, Hold, Falevél, Szívecske. akik fejenként 2-2 viszonzott baráti viszonyt tartanak fenn. A szociális izoláció jelei ebben a csoportban csekély mértékben van jelen, a Tulipán, és a Süni jelű gyermekek 0 kölcsönös választással rendelkeznek, ami az ő helyzetükben periférikusabb helyzetet konstatál.

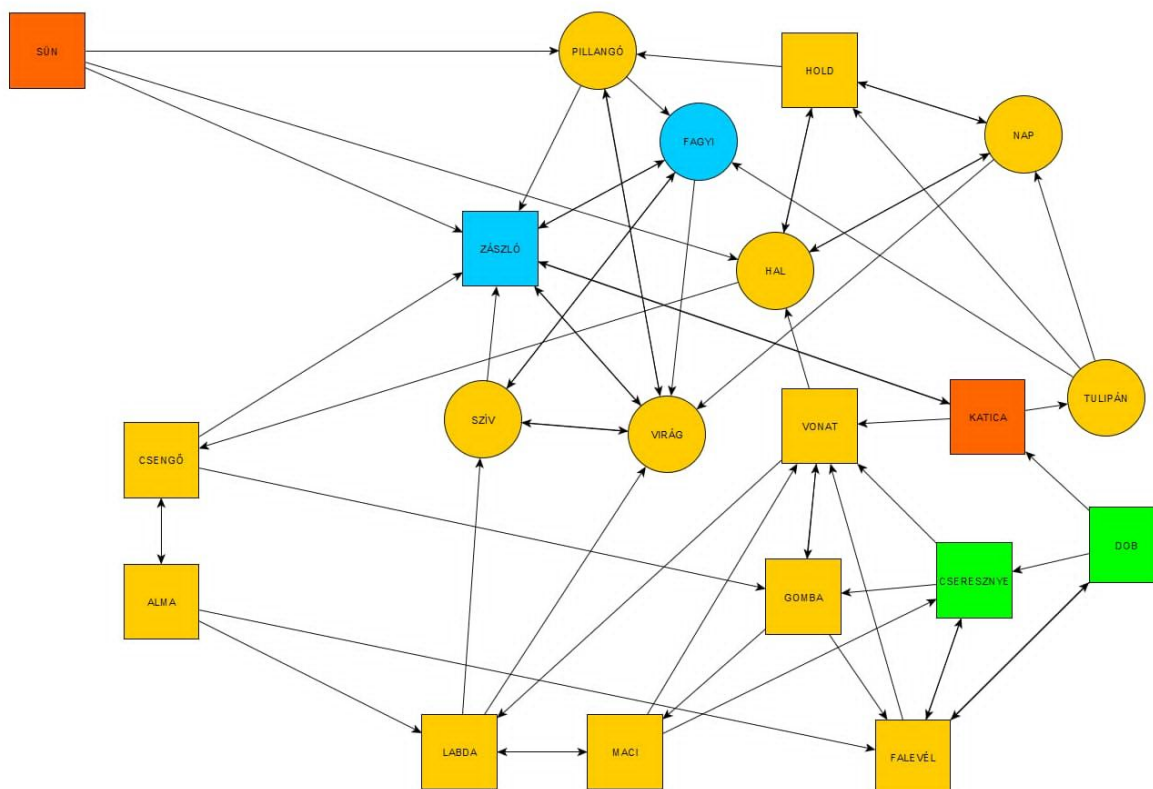
A testvérpárok eredményei a csoportban

A T1 testvérpár, Zászló, 3 éves fiú és Fagyi jelű 5 éves lány párosnál a vizsgálat a legszorosabb kapcsolati formát, a kölcsönös testvéri választást dokumentálta. A szociomátrixban a nevük metszéspontjánál megjelenő AB kód és a zöld színű színezés egyértelműen jelzi, hogy a T1 páros tagjai érzelmi biztonságukat és bizalmi viszonyukat az intézményi környezetben is egymásra alapozzák. Ez a viszonzott kötődés egy stabil bázist nyújt számukra a csoporton belül.

A T2 testvérpár, a Dob, 3 éves fiú és Cseresznye, 6 éves fiú relációjában egyoldalú testvéri kötődés figyelhető meg, melyet a táblázatban piros szín reprezentál. A T2-es párosból a kisöccs, Dob választotta a nagytestvérét, de ez a preferencia a nagycsoportos Cseresznye részéről nem érkezett vissza. Az ő esetükben a leválás és az önállósodás folyamatai láthatóak, a kisebb testvér még a családi mintát követve bátyjában keresi a védelmet, míg a nagytestvér már a kortársi kapcsolatai felé orientálódik.

Sajátos helyzetet mutat a T3 testvérpár, a Süni és a Katica 3 évesek alkotta ikerpár szociometriai képe. Náluk a szociális autonómia magas foka érhető tetten, a T3-as páros tagjai egyáltalán nem választották egymást. Ez az eredmény arra enged következtetni, hogy a T3 ikerpár a tudatos választások szintjén az óvodai közegben láthatóvá teszi kettejük kapcsolatának erős rivalizálását.

Szociometriai alakzat

Szociogram elemzése

Az 5. csoport szociogramja egy egészségesen működő közösség képét ábrázolja, ahol a társas kapcsolatok több szinten szerveződnek. A csoport hálózata centrális-periferikus tagoltságot mutat; a választások jelentős része néhány meghatározó csomópont felé irányul, de a peremhelyezeten lévők is szervesen kapcsolódnak a rendszerhez. A közösség kohéziója igen magas, amit a kétirányú nyilak száma is bizonyít. A csoportban két domináns népszerűségi központ, a „sztár” pozíciójú gyermek azonosítható. A lányok körében a Virág tölti be a legfőbb viszonyítási pont szerepét; számos kölcsönös és egyirányú választása központi személlyé emeli. A fiúk hálózatának centruma a Vonat, ő rendelkezik az egyik legtöbb kapcsolattal a csoportban, ami a közösség kiemelkedő befogadó készségének és empátiájának objektív bizonyítéka. Mellettük a Zászló tölt be fontos híd szerepet, aki népszerűsége révén összeköti a fiúk és lányok alcsoportjait. A szociogram alapján a csoportban nincs teljesen izolált, magára hagyott gyermek, csak a Sün helyzete tekinthető periferikusnak, nem érkezett választás irányába. A belső stabilitást tovább erősítik a zárt baráti párok, az Alma és Csengő, illetve a Maci és Labda kettőse. Ezek a szövetségek biztonsági szigeteket alkotnak, főleg a külön csoportba járó testvérek számára, elősegítve egyéni érvényesülésüket. A testvéri kapcsolatok nem alkotnak zárt, a csoporttól elszigetelt egységeket. A T1 páros a Zászló és Fagyi, a központi mag részeként integrálódik, a T2 páros Dob és Cseresznye egy stabil fiú alcsoportba ágyazódik, míg a T3

ikerpár Sün és Katica a hálózat két ellentétes szegmensében vannak, az egyik iker, a Katica szociálisan nyitottabb, kölcsönös AB kapcsolata máris adódott neki a Zászlóval.

Csoport profil, csoport leírás:

A vizsgált társaság egy vegyes összetételű, 24 fős csoport, amit a nemek arányát tekintve a fiúk dominanciája jellemez. A közösségben 9 kislány és 15 kisfiú van. Az életkori megoszlás szerint 10 nagycsoportos, 8 középsős és 6 kiscsoportos gyermek nevelkedik együtt. Az intézményi szocializációt nézve két gyermek bölcsődei előzménnyel érkezett a közösségbe. A gyermekek családi háttere rendezett; három gyermek nagycsaládban nevelkedik. A csoport területi vonzáskörzete tágabb, egy kislány Fertőhomokról jár be az intézménybe. A csoport belső dinamikáját jelentősen meghatározza a testvéri szövetségek jelenléte; jelenleg három testvérpár jár ugyanabba a közösségbe. A csoportban egy sajátos nevelési igényű SNI és egy beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséggel küzdő BTMN gyermek nevelkedik. A különleges bánásmódot igénylő gyermekek jelenléte ellenére a csoportra kifejezetten a családias légkör és a magas fokú elfogadás jellemző. A gyermekek egymás felé tanúsított magatartását az empátia és az alkalmazkodókészség határozza meg. Vannak meglévő baráti kapcsolatok és új szociális kötődések alakulnak.

A csoportban jelenlévő testvérpár kapcsolatának jellemzése

T1 testvérpár (zászló, fiú, 3 éves + fagyi, lány, 5 éves):

A megfigyelések szoros összhangban állnak a Szociometriai vizsgálat eredményével. A T1 testvérpár, a Zászló, 3 éves fiú és a Fagyi, 5 éves lány kapcsolatát a nevelési helyzetekben a kiegyensúlyozottság és a harmonikus együttműködés jellemzi. A mindennapokban sokat és elmélyülten játszanak együtt, ami a közöttük lévő erős érzelmi kötődés jele. Esetenként előfordulnak közöttük nézeteltérések, ezeket meglepő érettséggel kezelik. Ha nem alakul ki azonnali egyetértés egy játékhelyzetben, képesek a kompromisszumkeresésre vagy a konfliktus önálló feloldására anélkül, hogy az a kapcsolatuk rovására menne. Ez a viselkedési minta magas fokú érzelmi intelligenciáról és stabil családi alapokról tanúskodik, ami az óvodai integrációjukat is nagyban segíti.

T2 testvérpár (dob, fiú, 3 éves + cseresznye, fiú, 6 éves):

A T2 testvérpár, a Dob, 3 éves fiú és Cseresznye, 6 éves fiú kapcsolata stabil és pozitív, melyet a családi háttér is erősít, a fiúk egy nagyobb, háromgyermekes családban nevelkednek, van egy idősebb, már iskolás bátyjuk is. A mindennapi óvodai életben a két kisfiú között kiegyensúlyozott viszony figyelhető meg. A kiscsoportos Dob esetében korábban erős testvérfüggőség volt tapasztalható, ami a szociometriai választásokban is megmutatkozott,

érzelmi biztonságát elsősorban bátyja jelenléte adta. A pedagógiai megfigyelések szerint, ez a szoros kötődés jelenleg a pozitív leválás fázisába lépett, a kisebb gyermek egyre nagyobb autonómiával rendelkezik, és képessé vált elengedni a nagyobb testvért a közös tevékenységek során. Bár a testvéri dinamikának megfelelően alkalmanként előfordulnak közöttük nézeteltérések és veszekedések, a csoporton belüli agresszió vagy fizikai konfliktus egyáltalán nem jellemző rájuk. Játékaikban a szelektivitás figyelhető meg, rendszeresen és szívesen választják egymást játszótársnak, ez már nem kizárólagos; alkalmanként játszanak együtt, teret hagyva az egyéni kortársi kapcsolatok építésének is. Ez a folyamat a 6 éves Cseresznye iskolai készültségét, Dob esetében pedig az önálló óvodai szocializáció sikeres megkezdését támasztja alá.

T 3 testvérpár (süni + katica, fiú ikrek, 3 évesek):

A T3 testvérpár a Süni és Katica jelű gyerekek, 3 éves iker fiúk kapcsolata a korai életkorra jellemző ambivalens testvéri dinamika egyik legszemléletesebb példája. Az óvodai környezetben a fiúk magatartása szociálisan kontrollált; az intézményi keretek között kerülnek a fizikai agressziót, és viszonylag békésen illeszkednek be a csoport életébe. A mélyebb elemzés aposztrofál egy rendkívül intenzív, feszültségekkel terhelt kapcsolatra. A mindennapokat az állandó együtt játszás jellemzi, ami egy mély, szimbiotikus kötődésről árulkodik, viszont ez a szoros közelség nagyon erős rivalizálással és gyakori konfliktusokkal párosul. A szülői visszajelzések szerint a rivalizáció az otthoni környezetben ölt drasztikus formát; a fiúk közötti feszültség rendszeres fizikai agresszióba csap át. A gyermekeken látható sebek és csípésnyomok, ez az egyik kisfiúnál különösen látványosak, a szociális érettség kialakulatlanságát és az indulatkezelési nehézséget jelentenek. Ez a jelenség a testvéri határok kereséseként értelmezhető. Az ikrek közötti állandó összehasonlítás és a figyelemért való küzdelem olyan érzelmi terhet ró a gyermekekre, ami ebben az életkorban még gyakran testi agresszióban vezethető le. A szociometriai mérésnél a választás hiánya a tudatos távolságtartást mutatta, a valóságban a T3 páros tagjai egy érzelmileg rendkívül megterhelő, szoros függőségi viszonyban állnak, a közös játék és a küzdelem egymástól elválaszthatatlan elemei a mindennapoknak.

Külön csoportba járó testvérpárok jellemzése

Az 5. vizsgált csoportban az alma jelű 6 éves fiú, és a 6. vizsgált csoportban a napocska, 4 éves fiútestvérek. Két év korkülönbség van közöttük. A szociometriai adatok alapján az Alma beilleszkedése sikeresnek és kiegyensúlyozottnak mondható. A vizsgálat során leadott három választásából egy teljes kölcsönösségi kapcsolata AB realizálódott, így egy stabil, mélyebb

érzelmi bázist jelentő baráti viszonya van a csoportban. A beérkező választások száma szerint az Alma nem tartozik a közösség legnépszerűbb „sztárjai” közé, de pozíciója szilárd; szociometriai státusza az átlagos kategóriába sorolható. Ez a pozíció mentes a peremhelyzet kockázataitól, és biztosítja számára a zavartalan egyéni fejlődést a kortársi közösségben. Az adatok elemzésénél az Alma példája jól szemlélteti, hogy a külön csoportban való nevelkedés hogyan támogatja az egyéni barátkozási stratégiák kialakulását. Mivel nem kell folyamatosan a testvéri szimbiózis dinamikájához alkalmazkodnia, barátságai saját érdeklődését és szociális igényeit elégítheti ki, így elősegíti az iskolakezdés előtti egészséges önállósodást.

Az 5. vizsgált csoportban a Maci jelű 3 éves fiú, és a 6. vizsgált csoportban a Süni jelű 6 éves fiú a külön óvodai csoportba járók táborát erősíti. A szociometriai adatok alapján a Maci szociális státusza 3 éves kora ellenére nagyon kedvező. Annak ellenére, hogy a kiscsoportosoknál gyakori még a bizonytalanabb kapcsolati háló, a Macinak máris van egy teljes kölcsönösségi választása AB a Labda jelű gyermekkel. Ez a viszonzott barátság stabil érzelmi viszonyt jelent számára a közösségben, és megerősíti, hogy képes mélyebb kötődés kialakítására. A Gomba jelű gyermek is választotta őt, ami ugyan egyoldalú szimpátia, de jelzi a Maci pozitív megítélését és vonzerejét a kortársai körében. A Maci példája megerősíti azt a pedagógiai tapasztalatot, hogy a külön csoportban nevelkedő kisebb testvér hamarabb kényszerül és válik képessé az aktív szociális kezdeményezésre. Saját baráti körének korai kialakulása a sikeres és független óvodai szocializációjának záloga.

6. vizsgált csoport

Kölcsönösségi táblázat

	Gomba	Hold	Labda	Házikó	Virág	Lufi	Alma	Csiga	Maci	Autó	Cserecsnye (T2)	Tulipán (T2)	Szívecske (T1)	Halacska	Katica (T3)	Csengő	Napocska	Falevél	Süni	Esernyő	Bögre (T3)	Fagyí (T1)
Gomba				A	B		B			B	A				B					A		
Hold						B																
Labda						B										A		A	AB			
Házikó	B								B		A		B			A					A	
Virág	A									A										A		
Lufi		A	A				B			B					A		B					
Alma	A					A											B	A				
Csiga										A	A		B		B		B	AB				
Maci				A					X										A			
Autó	A				B	A				X										B		
Cserecsnye (T2)	B						B					A		AB							A	
Tulipán (T2)				B			B					AB		AB							AB	
Szívecske (T1)										B	AB									A	AB	B
Halacska				A			A								AB							B
Katica (T3)	A					B				AB	AB										B	
Csengő			B				A						AB					AB	B			
Napocska				B		A	A											A				
Falevél			B			B		A							AB		B		A	B		
Süni			AB				AB	B								A		B		B		
Esernyő	B				B				A			B					A	A			B	
Bögre (T3)				B						B	AB	AB		A								
Fagyí (T1)												A							A			
Lány	A betű jelölés: Vízszintesen jelöli a választásoka																					
Fiú	B betű jelölés: Függőlegesen jelöli a választásokat.																					
Egyezések	AB betű jelölés: Jelenti azokat metszéspontokat, amelyek kölcsönös egyezéseket mutatnak																					
Testvér egyoldalú egyezés	X betű jelölés: A Választó önmagát választotta.																					
Testvér két oldalú egyezés	(T) betű Jelölés: A testvéri kapcsolat jelölése																					

A Szociometriai Táblázat elemzése

A 6. vizsgált közösség szociometriai táblázata egy 22 fős óvodai csoport kapcsolati hálóját fejezi ki. Az elemzést a Barátságkártya vizsgálat adatai szolgáltatják, ahol a kölcsönös rokonszenvi választásokat az AB kód és a narancssárga színű jelölés prezentálja.

A csoport kapcsolati dinamikája

A csoportot egy érzelmileg stabil szerkezet jellemez; a táblázatban összesen 9 stabil, kölcsönös AB kapcsolat van. Alacsonyabb a kohézió az előző csoporthoz képest. A közösség „sztárjai”, legnépszerűbb figurái jól elkülöníthetőek; a legtöbb viszonzott választást a Tulipán (T2) birtokol, aki fejenként 3 kölcsönös kapcsolattal bír. Őt követi a csoport stabil magja, a Szívecske (T1), Katica (T3), Csengő, Bögre (T3), akik fejenként 2-2 viszonzott baráti viszonyt tartanak fenn. A szociális izoláció ebben a csoportban elég jelentős számmal alakult, 11 gyermek 0 kölcsönös választással rendelkezik, a Gomba, Hold, Házikó, Virág, Lufi, Alma, Maci, Autó, Napocska, Esernyő, Fagyí.

A testvérpárok eredményei a csoportban

A T1 testvérpár, a Szívecske és Fagyí esetében a szociomátrix egyoldalú testvéri kötődést jelenít meg, melyet a táblázatban a piros szín reprezentál. A választás Fagyí részéről irányult a

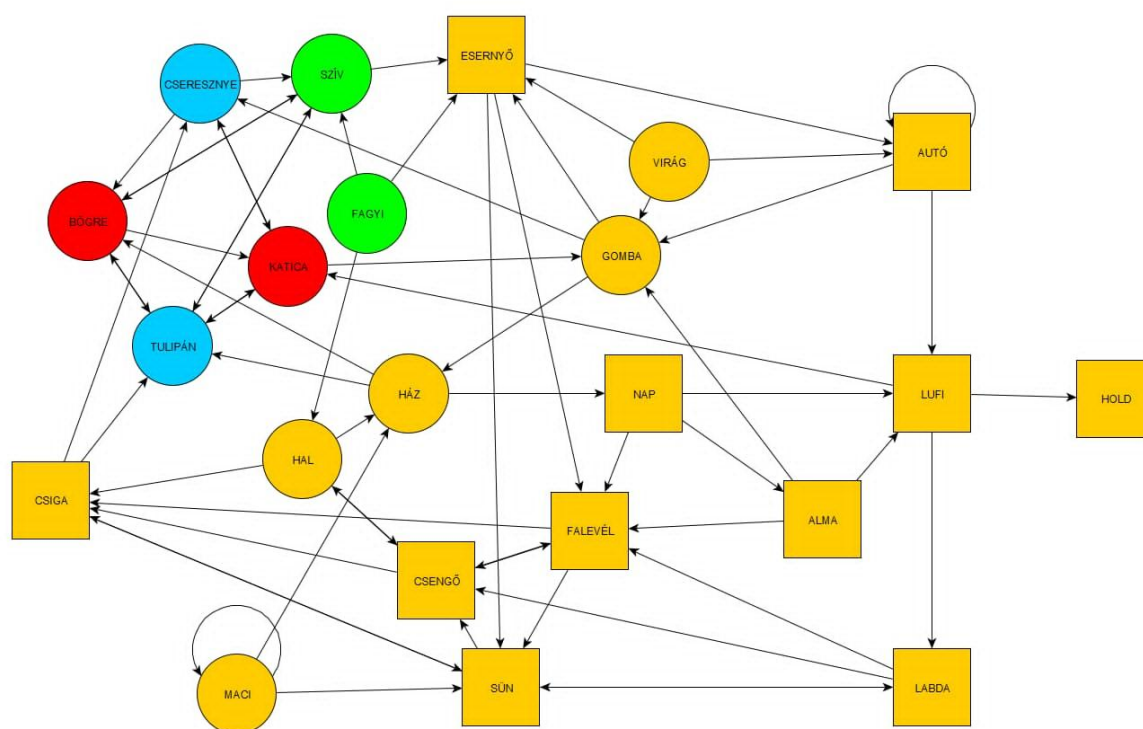
testvére felé, de ez a Szívecske részéről nem érkezett vissza. Ez a dinamika a leválási törekvést jelenti, ahol az egyik testvér már tudatosan a kortársi kapcsolataira fókuszál.

A T2 testvérpár, a Cseresznye és Tulipán relációjában a vizsgálat szerint, egyáltalán nem választották egymást. Mindketten külön építik társas kapcsolataikat. Közös barátjuk a Bögrével (T3) alakult, de a Bögre, a Tulipánnal alkotott kölcsönös kapcsolatot.

A T3 testvérpár, a Katica és Bögre között szintén egyoldalú testvéri választás figyelhető meg. A Bögre választotta a Katicát, de ez a vonzalom nem volt kölcsönös a testvéreknél, ezt a piros jelölés szimbolizálja.

A csoportban két olyan gyermek is található, akiknek testvére másik csoportba jár. A 6. vizsgált csoportból a Napocska, testvére az 5. vizsgált csoportba járó Almának. A másik testvérpár a 6. vizsgált csoport tagja Süni, az 5. vizsgált csoport Maci bátyja, egyaránt sikeresen integrálódott, mindketten 2-2 kölcsönös baráti kapcsolattal rendelkeznek, ami azt az álláspontot támasztja alá, hogy a külön csoportban való elhelyezés segítette autonóm szociális hálójuk kiépítését.

Szociometriai alakzat

Szociogram elemzése

A hálózat vizuális képe egy olyan csoport képe, melyben nincsenek elszigetelt, magányos „szigetek”, és szinte minden gyermek valamilyen formában becsatlakozik a központi hálózatba. A csoport érzelmi centrumát a Tulipán (T2), Katica (T3) és Cseresznye (T2) alkotta mag határozza meg, ahol a közöttük látható kétirányú nyilak sűrűsége garantálja a szociogramban

rögzített magas számú kölcsönös választást. Ez a központi triász nemcsak egymással, hanem a csoport számos más tagjával, a Bögrével, Szívvel és Csigával is stabil kapcsolatban áll, meghatározva a csoport alapvető lendületét. A csoport kohézióját és stabilitását a kétirányú kapcsolatok dominanciája adja meg. A szociogramon jól láthatóak a stabil baráti párok, a Falevel és Csengő, a Csengőnek a Hal, akik érzelmi biztonságot nyújtó kettősöket alkotnak a hálózaton belül. A periférián a Gomba, Hold, Házikó, Virág, Lufi, Alma, Maci, Autó, Napocska, Esernyő, Fagyi helyezkedik el; az Autó esetében az önmagára mutató hurok (X) jelzi sajátos választási attitűdjét. A testvéri dinamikák vizuális megjelenítése árnyalt képet fest a családi kötelékek óvodai jelenlétéről. A T2 testvérpár, a Cseresznye és Tulipán közötti nincs nyíl. A T3 a Katica és Bögre, valamint a T1 Szívecske és Fagyi párosoknál a nyilak egyirányúsága aszimmetrikus viszonyt mutat, ahol az egyik fél már határozottan a kortársak felé irányul.

Csoport profil, csoport leírás:

A 6. vizsgált közösség egy vegyes életkorú, jelenleg 23 kisgyermek jár a csoportba; 11 kislány és 12 kisfiú. A csoport életkori összetétele heterogén, a közösséget 9 nagycsoportos, 3 középső csoportos és 11 kiscsoportos gyermek alkotja. A kiscsoportosok közül hatan érkeztek bölcsődéből az óvodai környezetbe. A gyermekek családi háttere rendezett; a családok zöme kertes házban, vagy társasházi környezetben élnek, többen albérletben laknak. A csoporton belüli testvéri kapcsolatok jelenléte hangsúlyos, jelenleg három testvérpár jár a közösségbe, köztük egy ikerpár is. Két család három kiskorú gyermeket nevel, nagycsaládban. A csoport inkluzív szemléletét erősíti, hogy két sajátos nevelési igényű SNI-s kisfiú, és egy tejfehérje diétára szoruló gyermek is a tagja. A csoportszoba berendezése és az eszközpark tudatosan igazodik a gyermekek eltérő életkori igényeihez. Az óvoda és a csoport pedagógiai arculatában meghatározó a természetes anyagokból készült dekorációk használata, ez hozzájárul az intézményre jellemző családias légkörhöz. A szülők és az óvodapedagógusok közötti kapcsolatot mély bizalom, és az óvodai szokásrendszer kölcsönös elfogadása jellemző. A társas kapcsolatok terén a csoportot az alakulóban lévő és a már megszilárdult barátságok kettőssége határozza meg. A fiúk körében eseteként előfordul a korosztályra jellemző kakaskodás és fizikai érdekérvényesítés, a konfliktusok feloldását és a közösségi szellem erősítését a napi rendszerességgel megtartott beszélgetőkörök segítik. Ez a rituálé hozzájárul az érzelmi biztonsághoz és a gyermekek közötti párbeszéd folyamatosságához.

A csoportban jelenlévő testvérpár kapcsolatának jellemzése

T1 testvérpár (szívecske + fagyi, lány ikerpár, 6 évesek):

A T1 testvérpár Szívecske és Fagyi, nagycsoportos lány ikerpár kapcsolata a 6. csoport egyik legmeghatározóbb érzelmi pillére. Helyzetüket egyedi fejlődési ív jellemzi, mivel Fagyi sajátos nevelési igényű SNI-s, genetikai rendellenességgel született, ez jelentős hatást gyakorolt mozgásfejlődésére. A gyermek intenzív fejlesztési folyamatokban vett részt, ami korai életszakaszától kezdve meghatározta mindennapjait. Kapcsolatukat a mély szeretet és az erős érzelmi függőség jellemzi. Fagyi fokozottan igényli ikertestvére, Szívecske figyelmét és támogatását, aki egyfajta érzelmi és szociális biztonságot jelent számára a csoportban. Viszonyuk szeretetteljes, gyakran választják egymást a szabad játék során is, ami a közös élményfeldolgozásukat és egymás iránti elkötelezettségüket fejezi ki. A szociometriai táblázatban ugyan egyoldalú választás látható a leválási törekvések jele is lehet. A pedagógiai megfigyelések szerint, a Fagyi számára a testvéri szövetség jelenti a biztonságos bázist, ebből kiindulva képes integrálódni a csoport tágabb közösségébe. A Szívecske empátikus hozzáállása és segítő szerepköre nemcsak testvére fejlődését támogatja, hanem a csoport egészének szociális érzékenységét is pozitívan befolyásolja.

T2 Testvérpár (tulipán, lány, 6 éves + cseresznye, lány, 4 éves):

A Tulipán és a Cseresznye jelű lány testvérpár kapcsolatát a harmónia és a stabilitás jegyei övezik. Az óvodapedagógus elmondása, hogy a két lány között kiegyensúlyozott és szerető kapcsolat áll fenn. A gyermekek képesek a testvéri szeretetet és a közösségi szabályokat összehangolni, jelenlétük kölcsönös biztonságérzetet ad egymásnak, de ez a kötelék nem akadályozza őket abban, hogy a csoport többi tagjával is egészséges kapcsolatokat építsenek ki.

T3 Testvérpár (bögre, lány, 6 éves + katica, lány, 4 éves):

Az óvodapedagógus megfigyelései alapján a két gyermek között kiegyensúlyozott és szerető kapcsolat áll fenn. Ez a stabilitás biztos érzelmi háttérrel nyújt mindkét lány számára az óvodai környezetben. A nagytestvér, Bögre választotta húgát, de ez Katica részéről nem érkezett vissza. Ez a jelenség nem a szeretet hiányát, hanem a két gyermek eltérő szocializációs szükségleteit és fejlődési szakaszát jelenti. A nagycsoportos korba lépő Bögre részéről a testvér választása a védelmező attitűd és a családi kötelék folytonosságának igényét mutathatja. A Katica elutasítása, hogy nem a testvérét jelölte meg elsődleges partnerként, az autonómiaépítés jelül szolgálhat.

Külön csoportba járó testvérpárok jellemzése

A 6. vizsgált csoportban a Napocska jelű, 4 éves fiú testvére az 5. vizsgált csoportba járó Alma jelű, 6 éves fiú. A napocska fiúnak kölcsönösen viszonzott kapcsolata nincs, a Ház választotta egyoldalúan, a Napocska, akiket választott, Lufi, Alma, Falevél jelűeket, ők nem viszonzták. A kisfiú jelenleg a szociális kereső fázisban tart, ahol választásai még nem realizálódtak kölcsönös kötelékké.

A 6. vizsgált csoportban a Süni jelű fiúgyermek testvére, az 5. vizsgált csoportba jár, a Maci jelű 4 éves fiú. A vizsgálat adatai alapján Süni a közösség egyik meghatározó tagja, összesen hat gyermek választotta őt, ami népszerűsége és erős szociális vonzerőre vall a csoporton belül. Igaz a szimpátiák többsége egyoldalú maradt, viszont a Labda jelű kisfiúval kialakult kölcsönös kapcsolata.

A 6. vizsgált csoportban az Alma jelű 3,5 éves fiú, testvére a szomszéd óvodai csoportba jár, a 4. vizsgált csoportba, vonat a jele, 6 éves fiú, SNI-s. A vizsgálat adatai szerint Alma felé a Napocska jelű társától érkezett egyoldalú választás. Ez a 3,5 évesekre jellemző kezdeményező periódus sajátossága. Az Alma jelenleg még csak most ismerkedik az óvodai közösség szabályrendszerével és alakítja első szociális kapcsolatait.

7. vizsgált csoport

Kölcsönösségi táblázat

	Szőlő (T1)	Virág	Dominó (T3)	Lufi	Katica (T2)	Maci	Hajó (T2)	Süni	Hold	Autó	Pillangó	Ház	Szívecske	Tulipán	Cica	Napocska	Labda	Csereznye (T1)	Halacska (T3)	Fagy	Pók
Szőlő (T1)				AB						A			B		B		AB				
Virág			AB										B		B	B	AB	A			
Dominó (T3)		AB			B								A				A				
Lufi				X	A							AB							B		
Katica (T2)	AB			B				B				A		A					B		
Maci			A				B			A		A						A			
Hajó (T2)					A		AB		B						A				B		
Süni						AB			B		B				A				A		
Hold				A					AB										A		
Autó						A	A	AB													
Pillangó	B				B							AB	A	B		AB					
Ház							A												A	AB	
Szívecske			AB	B	B					AB		B		B			A				
Tulipán	A	A	B							B				B			AB	B			
Cica				B						A		A	A					B			
Napocska	A	A				B	B									AB					
Labda		A								AB					AB						
Csereznye (T1)	AB	AB	B									B	AB					B			
Halacska (T3)		B			B								A	A			A				
Fagy				A	A		A	B	B			B									
Pók											AB										
Lány	A betű jelölés: Vízszintesen jelöli a választásokat.																				
Fiú	B betű jelölés: Függőleges jelöli a választásokat.																				
Egyezések	AB betű jelölés: Jelenti azokat metszéspontokat, amelyek kölcsönös egyezéseket mutatnak.																				
Testvér egyoldalú egyezés	X betű jelölés: A Választó önmagát választotta.																				
Testvér két oldalú egyezés	(T) betű Jelölés: A testvéri kapcsolat jelölése																				

A Szociometriai Táblázat elemzése

A 7. vizsgált közösség szociomátrixa egy 21 fős óvodai csoport kapcsolati hálóját ismerteti. Az elemzés alapját a Barátságkártya vizsgálat adatai nyújtják, ahol a kölcsönös vonzalmi választásokat AB kód és narancssárga színű kiemelés tárgyalja.

A csoport kapcsolati dinamikája

A csoportot élénk társas élet és strukturált szerkezet jellemzi; a mátrix összesen 12 stabil, kölcsönös AB kapcsolatot adminisztrál. A közösség „sztárjai” jól elkülöníthetőek; a legtöbb viszonzott választást a Csereznye tudhat magáénak, aki 3 kölcsönös kapcsolattal bír. Őt követi a csoport stabil magja, a Szőlő (T1), Virág, Pillangó, Szívecske, és a Labda, akik fejenként 2-2 viszonzott baráti viszonyt tartanak fenn. A szociális izoláció ebben a csoportban minimális; csupán a Lufi, Maci, Cica, Halacska (T3) és Fagy rendelkezik 0 kölcsönös választással, ami az ő esetükben jelez perifériusabb helyzetet, vagy az életkorukból adódó még alakuló kapcsolati hálót.

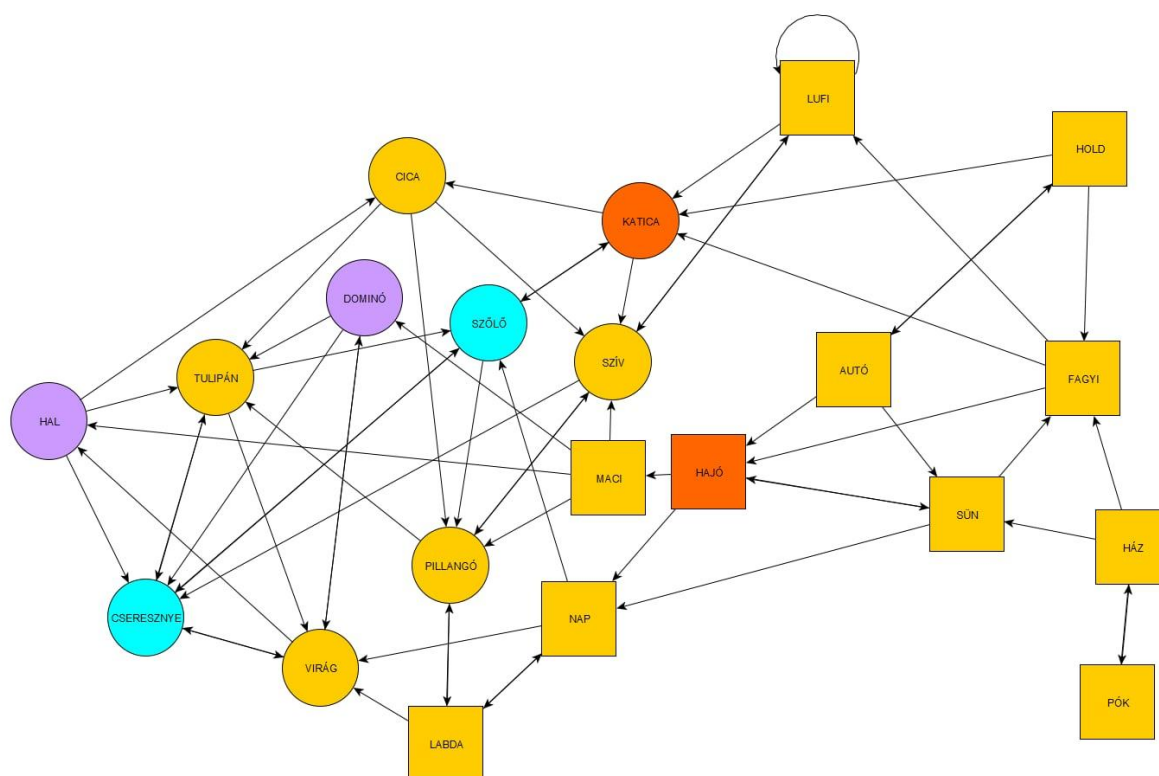
A testvérpárok eredményei a csoportban

A T1 testvérpár, a Szőlőnél és Cseresznyénél a vizsgálat a legszorosabb kapcsolati formát, a kölcsönös testvéri választást adta. A nevük metszéspontjánál megjelenő AB kód és a zöld színű felhívás, a testvéri kétoldalú egyezést jelöli, azt jelenti, hogy érzelmi biztonságukat az óvodai környezetben is egymásra alapozzák. Ez a viszonzott kötődés egy stabil bázist nyújt számukra, miközben mindketten rendelkeznek további külső baráti kapcsolatokkal is.

A T2 testvérpár, Katica és Hajó esetében a szociomátrix nem rögzített közvetlen testvéri választást a vizsgálat idején. Ez a dinamika a sikeres szociális autonómiát jelenti, mindkét gyermek stabilan integrálódott a közösségbe, és tudatosan a kortársi kapcsolataik a Katica 1 AB, Hajó 1 AB kapcsolat felé fókuszálnak, anélkül, hogy a csoportban egymásra lennének utalva.

A T3 testvérpár, a Dominó és a Halacska párosnál nincs testvéri választás. Kortársi kapcsolataikat külön keresik. Érzelmi biztonságuk nem egymástól függenek. Amíg a Dominó már feltud mutatni egy kölcsönös AB kapcsolatot, addig a Halacska még kereső fázisban van, építi szociális hálózatát.

Szociometriai alakzat

A 7. vizsgált közösség szociogramja egy jól strukturált, sűrű kapcsolati háló képlete, melynél a csoport belső dinamikáját a több központú népszerűségi struktúra és a stabil alcsoportok

létezése határoz meg. A vizuális ábrázoláson jól elkülöníthető egy központi, erősen integrált mag, melyben a lányok, körök és a fiúk, négyzetek közötti átjárás folyamatos, ez erős csoport kohézióra vall. A hálózat legmeghatározóbb szereplői Pillangó és Szívecske, akik „sztárként” funkcionálnak; körjük számos választás összpontosul, és több kölcsönös kötődéssel is rendelkeznek, ami stabilitást ad a környezetüknek. A szociogramban jól látható, hogy a társas mezőt több irányból érkező választási láncok szövik át, és ezek a népszerűségi központokat kötik össze a periférián elhelyezkedő gyermekekkel. Míg a csoport bal oldali részén egy rendkívül sűrű, egymást kölcsönösen választó gyermekekből álló szövet figyelhető meg. Ide sorolható T1-es testvérpár, a Szőlő és Cseresznye szoros egysége is, addig a jobb oldali szegmensben inkább lineárisabb, egyirányú kapcsolatok dominálnak. Itt találhatók a peremhelyzetű gyermekek, a Fagyó vagy Hold, Lufi, akik bár kapnak választásokat, jelenleg még nem rendelkeznek viszonzott kapcsolattal, szociális érzékük folyamatban vannak. A testvéri kapcsolatok megjelenítése a szociogramon változatos stratégiákat mutat, a T1 testvérpár Szőlő és Cseresznye, zölddel jelölt kétoldalú kötődése érzelmi bázisként szolgál a központi magon belül, a T2-es páros a Katica és Hajó már egymástól független, önálló baráti körökben mozog. A T3-as testvérek a Dominó és Halacska között nincs nyíl, egymástól távol építik külön kapcsolataikat. Ez a szociogram egy egészségesen fejlődő, befogadó közösséget létesít, ahol a stabil barátságok mellett jelen vannak a testvéri szövetségek is.

Csoport profil, csoport leírás:

A 7. vizsgált közösséget 24 kisgyermek alkotja, a nemek aránya kiegyensúlyozott: 11 kislány és 13 kisfiú jár a csoportba. Az életkori összetétel heterogén, a középső és nagycsoportos korosztály dominál 10-10 fő, mellettük 4 kiscsoportos gyermek képviseli a legfiatalabb réteget. A nevelési évet négy új kisgyermek kezdte meg, közülük hárman bölcsődéből érkeztek, ez jelentősen megkönnyítette a közösségbe való zökkenőmentes beilleszkedésüket. Egy Budapestről visszaköltözött középső csoportos kislány csatlakozott szeptembertől is a közösséghez. A csoport érettségét jelzi az önállóságra való törekvés, főleg az önkiszolgálás területén; az öltözködésnél a gyermekek nagy része már minimális segítséget igényel. A közösség belső dinamikáját tekintve egy viszonylag jól összeszokott, egységes csoport, ahol már megfigyelhető a „mi-tudat” és a közös identitás kialakulása. A pedagógiai munka során kiemelt figyelmet igényelnek a fejlődési sajátosságok; a csoportban három nagycsoportos BTMN-s, beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséggel küzdő gyermek nevelkedik, akiknek felülvizsgálata a közeljövőben esedékes. Külön figyelmet fordítanak az óvodapedagógusok arra a nagycsoportos ikerpárra, akiknél szelektív mutizmus jelei mutatkoznak, mivel az óvónővel való verbális kommunikációt elutasítják. A gyermekek

tevékenységközpontúak, kiemelkedő az érdeklődésük a manuális tevékenységek, az ének és a mozgásos játékok iránt. A csoport szociális háttere rendezett és átlagos, bár jelen vannak kiemelkedő státuszú családok is. Domináns a klasszikus családmódel. Az intézményre jellemző családias légkör és a szülők támogató attitűdje szilárd alapot ad a nevelőmunkához; a családok elfogadják és segítik a csoport szokás- és normarendszerének fenntartását.

A csoportban jelenlévő testvérpár kapcsolatának jellemzése

T1 testvérpár (cseresznye, lány, 5,5 éves + szőlő, lány, 3,5 éves):

A szociometriai vizsgálat eredményei és a mindennapi megfigyelések teljes összhangban vannak a T1 testvérpár esetében. A szociogramon látható zöld színnel jelölt, kölcsönös testvéri választás AB kapcsolat modellezése annak a mély érzelmi szimbiózisnak, ami az óvodai környezetben jellemzi őket. A két leány egymást tekinti az elsődleges és legbiztosabb társas bázisnak a csoporton belül.

A gyakorlatban ez a kölcsönösség a közös játéktevékenységekben érhető tetten, a Cseresznye védelmező attitűdje és a Szőlő ragaszkodása egy olyan stabil egységet alkot, amiben mindketten biztonságban érzik magukat. Érdekes módon ez a szoros kapocs nem gátolja, hanem inkább keretet ad a fejlődésüknek, a testvéri bázisuk megingathatatlan. A Cseresznye bátran nyit a nagycsoportosok felé, a Szőlő pedig a háttérben érezve nővére támogatását, szorongás nélkül kezd ismerkedni a saját korosztályával. Ez a kölcsönös választás nem egy korlátozó függőség, hanem egyfajta érzelmi ugródeszka, ettől elrugaszkodva mindketten sikeresen építik ki saját, független kapcsolataikat is a csoporton belül.

T2 Testvérpár (hajó, fiú, 5 éves + katica, lány, 3 éves):

A T2 testvérpár a Hajó, 5 éves középsős kisfiú és a Katica, 3 éves kiscsoportos kislány kapcsolata az óvodai közösségen belül a párhuzamos autonómia mentén szerveződik. Annak ellenére, hogy otthoni környezetben náluk is megjelennek a testvéri rivalizáció jelei és a veszekedések, az óvodában egyfajta érzelmi semlegesség figyelhető meg közöttük. A szociometriai adatok és a megfigyelések egybecsengenek, a testvérek között közös játék gyakorlatilag nem fordul elő. Nem zavarják egymás köreit, de nem is mutatnak aktív érdeklődést a másik tevékenysége iránt; mindketten képesek a testvérüktől függetlenül, stabilan létezni a csoportban. Ez a dinamika a szociogramon is jól látható, nem jelölték meg egymást a választások során, helyette mindketten saját, különálló baráti köröket építettek ki. Pedagógiai szempontból ez a helyzet a sikeres szocializáció egyik formája. Azt jelzi, hogy a Hajó és a Katica is rendelkezik azzal a belső biztonságérzettel, amely lehetővé teszi, hogy ne a testvéri

szövetségre támaszkodva, hanem önálló egyéniségként kapcsolódnak a kortársaikhoz. Ugyan az érzelmi kapocs otthon aktív, az óvoda számukra a társas kísérletezés és a függetlenedés terepe, ahol a testvér jelenléte természetes adottság, de nem meghatározó tényező játékválasztásaikban.

T3 Testvérpár (halacska + dominó, iker lányok, 6 évesek):

A T3 testvérpár, 6 éves nagycsoportos ikerlányok a csoport legösszetettebb szociális mintázatát mutatja. A mindennapokban elválaszthatatlanok, folyamatosan együtt játszanak, és érzelmileg nincsenek meg egymás nélkül, a szociometriai vizsgálat eljárásnál egyáltalán nem választották egymást. Ez a látszólagos ellentmondás a szoros fizikai együttlét és a kölcsönös választás hiánya, az iker-szimbiózis egy speciális formájára utal. A testvér jelenléte számukra olyan magától értetődő és alapvető adottság, mint a levegő, így a barátválasztásoknál már nem egymást, hanem a külvilág felé mutató kapcsolódási pontokat keresték. A lányoknál megfigyelhető szelektív mutizmus, kortársakkal beszélnek, felnőttekkel nem, a tapasztalható szorongás miatt a társas terük rendkívül beszűkült. Nincsenek meg egymás nélkül, és az óvodai létüket egymás közelségében töltik, szociális érettségük elmaradást mutat. A választás hiánya mögött állhat a szorongásból fakadó bizonytalanság, a tesztnél a belső, konfliktusokkal és csipkelődésekkel terhelt kapcsolatuk helyett inkább a vágyott, de még el nem ért kortársi integráció felé próbáltak nyitni. Pedagógiai szempontból ez a helyzet rávilágít arra, hogy ugyan fizikailag egymást támogatják a némaságukban, érzelmileg mindketten vágnak az önállóbb szociális identitásra, még ha a szorongásuk ezt jelenleg gátolja is. Az ikrek számára a legnagyobb kihívás a „mi” tudatból való kilépés és az egyéni, felnőttek felé is nyitott kommunikáció kialakítása, melyhez a csoport stabil, elfogadó légköre biztosíthatja a hátteret.

8. vizsgált csoport

Kölcsönösségi táblázat

	Fa	Hajó	Korona	Pillangó	Alma (T1)	Halacska	Gomba	Roller (T1)	Labda	Cseresznye	Napocska
Fa		AB			A					A	
Hajó	AB			B	AB		B	B		A	
Korona					A	B		AB		AB	
Pillangó		A						B	AB		B
Alma (T1)	B	AB	B	B			B	A		AB	
Halacska			A			X			B	A	
Gomba		A			A					A	B
Roller (T1)		A	AB	A	B						
Labda				AB		A				AB	
Cseresznye	B	B	AB		AB	B	B		AB		B
Napocska				A			A			A	
Lány	A betű jelölés: Vízszintesen jelöli a választásokat.										
Fiú	B betű jelölés: Függőleges jelöli a választásokat.										
Egyezések	AB betű jelölés: Jelenti azokat metszéspontokat, amelyek kölcsönös egyezéseket mutatnak.										
Testvér egyoldalú egyezés	X betű jelölés: A Választó önmagát választotta.										
Testvér két oldalú egyezés	T[szám] betű jelölés: A testvéri kapcsolatot mutatja.										

A Szociometriai Táblázat elemzése

A 8. vizsgált közösség szociomátrixa egy 11 fős óvodai csoport kapcsolati hálóját ábrázolja. Az elemzés alapját a Barátságkártya vizsgálat választásai adják, ahol a kölcsönös vonzalmi kapcsolatokat AB kód és narancssárga színű vastagítás ismerteti.

A csoport kapcsolati dinamikája

A 8. vizsgált közösség kapcsolati dinamikáját a kis létszám ellenére rendkívül sűrű és érzelmileg stabil szerkezet jellemzi. A mátrixban rögzített 7 kölcsönös AB kapcsolat a 11 fős csoporthoz viszonyítva kiemelkedően magas kohéziót mutat, ami egy szoros, jól összeszokott közösség képét vetíti előre. A csoport szociális hálójának tartóoszlopait a több irányba kötődő, népszerű gyermekek alkotják. Ezek közül kiemelkedik a Cseresznye, aki összesen 3 viszonzott kapcsolattal a közösség legfőbb integráló figurája. Az ő stabil jelenléte mellett a Hajó, Korona, Alma és Labda fejenkénti 2-2 kölcsönös kötődése biztosítja a csoport belső egyensúlyát és a kisebb baráti magok közötti átjárhatóságot. A csoportban a szociális izoláció minimálisan van jelen, a hálózat peremén elhelyezkedő Halacska, Gomba és Napocska nem rendelkezik viszonzott kapcsolattal, ez a társas integrációjuk folyamatban lévő szakaszát jelzi. A Halacska pozíciója a kortársak felé nem nyitott, és a mátrixban rögzített önválasztása X jelölés, az énközpontú gondolkodásra utal. A nemek közötti határok a választások szintjén elmosódnak, a lányok és fiúk közötti számos kölcsönös jelölés egy egészséges, előítéletektől mentes és kooperatív csoportlégkört takar. A testvéri kapcsolatok terén a T1-es páros az Alma és a Roller dinamikája az autonómia irányába mutat. A mátrixban látható egyoldalú, piros színnel jelölt

A testvérpárok eredményei a csoportban

Szociometriai alakzat

A 8. közösség szociogramja egy kis létszámú, de összetartó és stabil belső szerkezetű csoport. A vizuális hálózatban jól elkülöníthető egy központi mag, a kölcsönös választások sűrűségére épül. A csoport „motorja” a Cseresznye, aki a szociogram centrumában helyezkedik el; négy irányba mutató kölcsönös kapcsolata az Alma, Hajó, Korona, Labda révén ő tartja össze a közösség jelentős részét. A kapcsolati háló dinamikáját a nemek közötti természetes átjárás jellemzi, amit a szociogramon a lányokat jelölő körök és a fiúkat jelölő négyzetek közötti számos kétirányú nyíl szemléltet. Ez a fajta nyitottság érzelmileg biztonságos és kooperatív légkörre utal. A csoport kohézióját tovább erősítik a stabil párok, a Fa, Hajó, a Pillangó és Labda közötti viszonzott vonzalmak. A szociális periféria ezen a hálón szűk; a Gomba és Nap ugyan kaptak egyoldalú jelzéseket, de viszonzott kapcsolat nélkül, a szociogram szélein helyezkednek el. Sajátos színfolt a Hal pozíciója, akinél a szociogramon látható hurok, önválasztás, beszédes jele az én-központúságának. A T1 testvérpár az Alma és Roller kapcsolata egyoldalú nyílban nyilvánul meg, a nagytestvér védelmezi kisöccsét, de az öccs, inkább az önálló érvényesülés irányába hajlik.

Csoport profil, csoport leírás:

A 8. vizsgált közösség 17 kisgyermekből áll, a nemek aránya kiegyensúlyozott 8 lány és 9 fiú. Az életkori összetétel heterogén, a csoportot 5 nagycsoportos, 8 középsős és 4 kiscsoportos gyermek teszi ki. A közösség belső stabilitását nagyban elősegíti, hogy az új kiscsoportosok mindegyike bölcsődéből érkezett, így az intézményi szocializáció és a beszoktatás folyamata zökkenőmentesen, problémák nélkül zajlott le. A csoport szociokulturális háttere kedvező, nem található benne hátrányos HH vagy halmozottan hátrányos helyzetű HHH gyermek. A szülői közösség támogató, a családok az óvodán kívül is gyakran tartják a kapcsolatot, ez a gyermekek közötti baráti kötelékek mélyülését is eredményezi. A csoportban jelenleg nincs diagnosztizált sajátos nevelési igényű SNI vagy BTMN-s gyermek, egy fő esetében a szakértői vizsgálat már folyamatban van az óvodapedagógusok kezdeményezésére. A gyermekek alapvetően kiegyensúlyozottak, a csoport szokás- és szabályrendszerét elfogadják és betartják. Két gyermeknél a családban történt válás érzelmileg megterhelte az érintetteket, sajnos a mindennapi foglalkozások során és a társas interakciókban is érezteti hatását.

A csoportban jelenlévő testvérpár kapcsolatának jellemzése

T1 Testvérpár (Alma, fiú, 6 éves + Roller, fiú, 3 éves):

A testvérpár viszonyát alapvetően meghatározza a nagytestvér, 6 éves Alma érettsége és felelősségtudata. Az Alma nemcsak szereti maga mellett tudni 3 éves öccsét, a Rollert, hanem szinte belső kötelességének érzi a folyamatos segítséget és védelmezést. Ez a protektív attitűd

abban a konkrét helyzetben is megmutatkozott, amikor az Alma határozottan közbelépett öccse érdekében egy játékeszköz körüli konfliktusban. Ez a védelem nem vezet izolációhoz, a testvérek általában egy népesebb gyermekcsoportban, közösen játszanak másokkal is, ez a szociomátrixban látható magas számú kapcsolódási pontot is magyarázza. A kapcsolat érzelmi biztonságát mutatja, hogy a Roller kistestvér a bátyja hiányzásánál, aki betegség miatt kihagyta az óvodát, képes volt a zökkenőmentes játékra másokkal.

3.5.1. Eredmények bemutatása

A kutatásban részt vevő gyermekek száma összesen 154 fő volt. Közülük 17 olyan testvérpárt vizsgáltam, akik egy óvodai csoportba járnak, míg 3 testvérpár külön csoportba jár. A statisztikai összesítés szerint a nemek eloszlása kiegyensúlyozott: 7 lány-lány páros, 3 fiú-fiú páros és 7 lány-fiú páros szerepelt a mintában. Az ikerpárok száma 4 volt, amiből 3 ikerpár fiú és 1 lány ikerpár került a vizsgált csoportokba. A szociometriai választások alakulása alapján az alábbi mélyebb összefüggések vonhatóak le; A kölcsönös választások 4 pár; ebben a kategóriában azok a testvérek szerepelnek, akik között elég kicsi, mindössze 1,5–2 év a korkülönbség. Egyetlen olyan pár van itt, ahol ennél nagyobb, 2,5 év a különbség, de náluk a nagyobbik testvér BTMN-s, ami arra utal, hogy a speciális nevelési igény felerősítheti a testvéri szolidaritást és az egymásrautaltságot. A nemeket tekintve egy lánypáros választotta egymást, a többi esetben pedig fiú-lány párosokról van szó, ez a nemek közötti korai kooperációt demonstrálja. Az egyoldalú választások 6 nem-iker és 1 ikerpár; a 6 nem-iker testvérpárnál, akik egyoldalúan választották egymást, vagy fiú-fiú, vagy lány-lány, és csak egy lány-fiú páros volt köztük. A választások iránya itt cáfolja azt a vélekedést, hogy csak a kicsik keresik a nagyokat; 3 esetben a nagytестvér választotta a kicsit, ami az óvodai környezetben megjelenő védelmező, gondoskodó attitűdöt mutatja, míg 2 esetben a kicsi választotta a nagyot, a családi biztonságot keresve. Ide tartozik még egy iker lány páros is, ahol a genetikai rendellenességgel született kislány választotta az egészséges ikertestvérét. Ez igazolja, hogy számára a testvére az elsődleges szociális híd és érzelmi tartóoszlop. Az ikreken kívül náluk többnyire 2,5–3 év a korkülönbség. Akik nem választották egymást 5 pár; ez a legérdekesebb csoport, hiszen ide tartoznak azok a testvérek, akiknél nagyobb, 3 év körüli a korkülönbség, de ide sorolható három ikerpár is, két fiú és egy lány ikerpár. A nagyobb korkülönbségnél a választás hiánya a természetes leválást és az életkori sajátosságokból adódó külön baráti köröket jelzi. Az ikreknél pedig valószínűleg azért nem történt választás, mert számukra az összetartozás magától értetődő alapállapot, és az óvodai teret az önálló identitás és más kortársi barátságok kiépítésére használják. A vizsgált mintában szereplő négy ikerpár közül kettő nagycsoportos, kettő pedig kiscsoportos, választásaik pedig jól szemléltetik ezeket az életkori különbségeket. A

kiscsoportos ikreknel a választás elmaradása mögött a még kezeletlen testvéri rivalizálás is állhat, ebben az életkorban a gyermekek még tanulják a konfliktuskezelést és az osztozkodást, az óvodai közegben a testvér gyakran versenytársként jelenik meg. A 6 éves nagycsoportos ikreknel már a kortársi barátságok iránti erős késztetés dominál. Ők tudatosan törekednek az önálló identitás kialakítására, így választásaikkal már nem a testvéri szimbiózist erősítik, hanem a külvilág és az egyéni szociális kapcsolatok felé nyitnak. Nemi viszonylatban ebben a kategóriában nagyon vegyes a felállás. A kutatás bizonyítja, hogy az óvoda hatékonyan segíti a testvéri szimbiózisból való kilépést. Viszont kis korkülönbség és a speciális igények felerősítik az egymás felé fordulást, legyen szó gondoskodásról vagy támaszkeresésről, addig a nagyobb korkülönbség az autonómia és az egyéni szocializáció irányába tereli a gyermekeket.

A kutatás során vizsgált mintában három olyan testvérpár, 6 gyermek szerepelt, akik a szülők tudatos döntése alapján, külön óvodai csoportban töltik mindennapjaikat. Ez a nevelési stratégia lehetőséget biztosít arra, hogy a gyermekek ne a testvéri szimbiózis vagy az egymáshoz való viszonyítás kényszerében, hanem saját jogukon, egyéni szociális stratégiákat kidolgozva építsék fel óvodai identitásukat. Az első párosnál, a Vonat, 6 éves, SNI, 4. cs. és kistestvére, az Alma 3,5 éves, 6. cs. esetében a szocializáció irányja élesen elválik. A Vonat szociometriai státusza izolált, ez megmagyarázza a nagytestvér nehezített társas integrációját, de érzelmileg nyitott és kezdeményező volt, kölcsönösen viszonzott kapcsolata AB nem alakult ki, választásai viszonzatlanok maradtak. A kistestvére, az Alma, a 3,5 évesekre jellemző kezdeményező fázisban van. Ugyan neki sincs még kölcsönös kötődése, szocializációja biztató, mert már érkezett felé egyoldalú választás. A külön csoport biztosítja számára, hogy a bátyja speciális szükségleteitől függetlenül, saját tempójában ismerkedhet a közösségi szabályokkal. A második párosnál, az Alma, 6 éves, 5. cs. és a Napocska 4 éves, 6. cs., esetében a külön nevelés sikeresen támogatta az egyéni barátkozási stratégiákat. A nagytestvér, az Alma beilleszkedése kiegyensúlyozott, szociometriai pozíciója szilárd, és rendelkezik egy teljes kölcsönösségi kapcsolattal AB, ez stabil affektív támaszt jelent számára. Ez a viszonzott barátság jelképezi, hogy képes volt mélyebb kötődést kialakítani a testvérétől függetlenül. Az Öccse, a Napocska, jelenleg a szociális kereső szakaszban tart; kölcsönösen viszonzott kapcsolata még nincs, de a társaitól érkező egyoldalú választások jelzik, hogy elindult az integráció útján, és választásai hamarosan gyarapodhatnak kölcsönös kötelékké is. A Süni, 6 éves, 6. cs. és a Maci 3 éves, 5. cs. példája szemlélteti, hogy a különválasztás felgyorsíthatja a szociális kompetenciák érését. Süni a közösség meghatározó tagja, aki rendelkezik egy kölcsönös kapcsolattal AB, népszerűségét pedig további öt egyoldalú választás is jelzi. Kistestvére, a Maci, kora ellenére szintén sikeresen szocializálódott; máris van egy teljes kölcsönösségi választása AB, ami stabil érzelmi viszonyról és mély kötődési képességről tanúskodik. Az ő helyzetük arra utal, hogy a

külön csoportba járó kisebb testvérek hamarabb válnak képessé az aktív szociális kezdeményezésre és a viszonzott barátságok kiépítésére, hiszen nem támaszkodhatnak a nagytestvér közvetítő szerepére. A külön csoportban nevelkedő testvérek vizsgálata azt mutatja, hogy ez a forma jelentősen elősegíti az önálló szocializációt. Míg a Vonat esetében az izoláció a speciális igényekből fakad, addig a többi gyermeknél látható, hogy a testvér fizikai távolléte ellenére, vagy éppen azért, képesek voltak kölcsönös baráti kapcsolatok AB kialakítására. Ez a nevelési mód biztosítja, hogy barátságválasztásaikat saját szociális igényeik és ne a testvéri függőség irányítsa, ez elősegíti az egészséges és független óvodai fejlődést.

A vizsgált négy ikerpár adatainak elemzésekor egyértelmű mintázat rajzolódik ki; az ikerlét az óvodai közösségben ritkán jelent egyforma szociális státuszt a két gyermek számára. Szinte minden esetben megfigyelhető egyfajta szociális aszimmetria, ahol az egyik testvér aktívabb vagy elfogadottabb a közösségben, míg a másik perifériára szorul. Még kritikusabb a helyzet, ha az ikerlét valamilyen speciális nevelési igénnyel vagy fizikai állapottal párosul. A 2. csoport beszédhibás ikerlánya és a 6. csoport genetikai rendellenességgel élő ikerlánya egyaránt az izoláció legmagasabb fokát prezentálja, egyiküket sem választotta senki a kortársak közül. Ezekben az esetekben a másság olyan szociális falat emel, amit a testvéri kötelék is csak részben tud áthidalni. Míg a beszédhibás kislányt legalább az ikertestvére választotta, egyoldalúan, addig a genetikai rendellenességgel élő gyermek teljesen magára maradt a hálózatban. A szocializációs különbségek az egészséges fejlődésű ikreknél is megjelennek. Az 5. csoport 3 éves ikerfiúinál látható, hogy míg az egyik gyermek perifériára került, a másiknak már sikerült kialakítania egy kölcsönös baráti kapcsolatot. Ez a minta ismétlődik a 6. és 7. csoport nagycsoportos ikerlányainál is; az egyik félnek mindig van viszonzott AB kapcsolata, míg a másiknak vagy egyáltalán nincs (6. cs.), vagy csak egyoldalú szimpátiát élvez (7. cs.). Az ikrek vizsgálata alátámasztja, hogy az óvodai csoport nem egységként kezeli őket, és ők maguk sem egységként funkcionálnak. A választások elmaradása vagy egyoldalúsága mögött meghúzódó perifériás státusz arra utal, hogy az ikerlétben gyakran kialakul egy dominánsabb, szociálisan ügyesebb fél, és egy visszahúzódóbb, a testvéreire vagy önmagára utalt másik fél. Ez a dinamika még jobban felerősödik, ha bármilyen fejlődési nehézség sújtja az egyik gyermeket, aki ilyenkor a csoporton belül láthatatlanná válik a társak számára.

A vizsgálat során az önválasztás jelensége 9 esetben fordult elő, ami mélyebb betekintést enged a gyermekek énképébe és a csoporthoz való kötődésük minőségébe. Az adatok elemzése során megállapítható, hogy az önmagukra leadott voksok mögött nem mutatható ki egyértelmű összefüggés a gyermek neme vagy életkora alapján. A jelenség ugyanúgy megjelent kiscsoportos és nagycsoportos korosztályban, lányoknál és fiúknál egyaránt. Az elemzés közben egyértelművé vált egy markáns szociálpszichológiai minta; az önválasztást alkalmazó

gyermekek közös jellemzője a befelé forduló, visszahúzódó attitűd, valamint a társas hálóban elfoglalt bizonytalan pozíció. A vizsgált helyzetekben az önmagát választó gyermek vagy egyáltalán nem kapott jelölést a társaitól, vagy többnyire 1-2 egyoldalú választást élvezett, de egyetlen esetben sem rendelkezett kölcsönösen viszonzott AB kapcsolattal. Ez azt sejteti, hogy az önválasztás egyfajta válaszreakció a szociális vákuumra: a gyermek, aki nem találja helyét a közösségben, vagy nem érez mély kötődést senki felé, önmaga felé fordul. A testvéri kapcsolatok szempontjából két olyan példa van, ahol egy óvodai csoportba járó testvérpár egyik tagja jelölte önmagát. Az 1. csoportban a kishűg, míg a 2. csoportban a nővér élt az önválasztással. Az adatokból kiderül, hogy a testvéri jelenlét önmagában nem garantálja az érzelmi biztonságérzetet a csoportban, a szociális izoláció vagy a belső bizonytalanság a születési sorrendtől függetlenül az önmaguk felé való fordulást eredményezheti. Tanulságos az óvónői jellemzések és a teszt eredményeinek egybeesése. Az adatok alátámasztják, hogy az óvodapedagógusok által periférikusnak ítélt gyermekek a szociometria szerint is ezen a szinten helyezkednek el. Érdekes ellentmondás, hogy míg a legtöbb perifériás gyermek passzív és izolált, akadt a mintában olyan versengő típusú gyermek is, aki aktivitása ellenére szintén a csoport szélén maradt. Ez azt bizonyítja, hogy a versengő magatartás, ha nem párosul szociális érzékenységgel, nem feltétlenül eredményez népszerűséget, sőt, akár gátolhatja is a kölcsönös barátságok kialakulását. Az önválasztás a vizsgált mintában az érzelmi biztonság hiányát és a viszonzott kortársi kapcsolatok elmaradását jelképezi, függetlenül attól, hogy az adott gyermeknek van-e testvére az óvodában, vagy sem.

4. A kutatás összefoglalása

A kutatás során elvégzett szociometriai vizsgálat és a pedagógiai megfigyelések megerősítették, hogy az óvodai testvéri kapcsolatok rendkívül eltérő képet mutatnak. A 8 vizsgált csoport és a 154 gyermek adatai szerint a hipotéziseim többsége beigazolódott, viszont több ponton árnyaltabb kép rajzolódott ki.

4.1. Az eredmények értelmezése és a hipotézisek, kutatási kérdések megválaszolása

H1: A külön óvodai csoportban nevelkedő testvérek hamarabb alakítanak ki kölcsönös kapcsolatokat a kortársakkal, mint az egy csoportba járó testvérek.

Ez a hipotézis beigazolódott. Az 5. és 6. csoportban elemzett gyermekek, a Macinál és az Almánál, igazolta, hogy a fizikai szeparáció katalizátorként hat az egyéni szocializációra. Mivel ezek a gyermekek nem támaszkodhattak a testvérük biztonsági hálójára, kénytelenek voltak önálló baráti köröket kialakítani, amit a kölcsönösségi táblázatokban megjelenő magas számú kölcsönös AB kapcsolat is bizonyít.

H2: Az önválasztás jelensége szoros összefüggést mutat a kölcsönös kortársi kapcsolatok hiányával és a periférikus szociometriai státusszal.

A második hipotézis szintén igaz, a 4. csoportban, a Pillangó jelű kislány esete mutatott rá erre, a védelmező nővér iskolába lépése utáni regresszió és a szociogramon megjelenő huroknyíl, ami az önválasztást jelöli, a külvilág felé való nyitás gátoltságát reprezentálta. Ez az eredmény válaszul szolgál arra, hogy a szociometria alkalmas a szorongások és a szociális érettség hiányának felfedezésére.

H3: Az azonos nemű, főleg csekély, 2 év alatti korkülönbség mellett, intenzívebb rivalizálás figyelhető meg, ami gátolhatja a kölcsönös pozitív választások kialakulását a szociometriai felmérés során.

A kutatás egyik legmeghatározóbb összefüggése a harmadik hipotézis kapcsán éleződött ki. A táblázatok elemzéséből megtudható egy statisztikai szabályszerűség, mégpedig, hogy a kölcsönös AB választások leginkább a különböző nemű fiú-lány testvérpárok között valósultak meg, főleg a 1,5 és 2,5 év közötti korkülönbség tekintetében. Úgy tűnik, ez az életkori és nembeli konstelláció biztosít elegendő érzelmi távolságot a rivalizáció elkerüléséhez, de elegendő közelséget a támogató kapcsolathoz. A 2. vizsgált csoport a Halacska és Gyöngysor helyzete a legszélsőségesebb példája annak, amikor a szoros korkülönbség 1,5 év, és az azonos nem agresszióba torkollik. Az óvónői interjúkból kiderült, hogy az egy csoportba járás náluk nem érzelmi biztonságot, hanem fizikai bántalmazást eredményezett. A konfliktusok mélységét

jelzi, hogy a pedagógiai eszközök önmagukban nem voltak elegendőek, és szülői fogadóóra keretében kellett rendezni a gyermekek közötti tarthatatlan viszonyt. Az 5. vizsgált csoport Süni és Katica fiú ikerpárja a rivalizáció egy rejtettebb, de pszichológiailag hasonlóan megterhelő formáját mutatta be. A szociometriai tesztben egyáltalán nem választották egymást, ami éles ellentmondásban áll azzal a megfigyeléssel, hogy az óvodában folyton együtt játszanak. Ez a jelenség a kényszerű szimbiózis jele, a gyermekek nem tudnak elszakadni egymástól, de a folyamatos összezárttság és rivalizálás miatt érzelmileg elutasítják a másikat. Az otthoni környezetben megjelenő fizikai agresszió, a gyermekek arcán látható sebek és csípésnyomok egyértelmű bizonyítéka annak, hogy a testvéri határok keresése náluk testi szintű indulatokban nyilvánul meg.

H4: Az óvodapedagógusi adatgyűjtő lapon megfigyelt és rögzített izolált vagy perifériás szociális státuszú gyermekek lényegesen kevesebb választást kapnak a Barátságkártya felmérés során, mint a vezető vagy elfogadott kategóriába eső társaik.

Ez a hipotézis teljes mértékben beigazolódott. Az adatok elemzése azt láttatja, hogy az óvodapedagógusok szakmai kompetenciája és a napi szintű megfigyelések tényleg pontos diagnosztikai értéket képviselnek a gyermekek szociális helyzetének megítélésében. A kutatás egyik legfontosabb megállapítása, hogy az óvónők által „izolált” vagy „perifériás” státuszúnak jelölt gyermekek közül senki sem rendelkezett kölcsönös AB kapcsolattal a felmérés során. Ez a 100%-os egyezés bizonyítja, hogy a pedagógusok éles szemmel azonosítják azokat a gyermekeket, akik szociális hálójukban magukra maradtak, vagy elutasított pozícióba kerültek. Érdekes árnyaltságot mutatott az „elfogadott” kategóriába sorolt gyermekek elemzése. Volt több olyan gyermek is, akit az óvodapedagógus szociálisan integráltnak, azaz elfogadottnak ítélt, és a mérés során valóban érkeztek is feléjük választások a társaktól. A szociomátrix feltárta, hogy ezen választások ellenére kölcsönös, viszonzott kapcsolatuk nem volt. Ez a jelenség fényt derít arra a pedagógiai finomságra, hogy léteznek láthatatlanul magányos gyermekek, ők azok, akiket a csoport kedvel, nem utasít el, de nincs egyetlen mély, stabil baráti kötődésük sem, ami érzelmi támaszként szolgálna számukra.

H5: Feltételezhető, hogy az egy csoportba járó ikerpárok szocializációját szociometriai aszimmetria jellemzi; a párok egyik tagja várhatóan dominánsabb szerepet tölt be a kortársi kapcsolatokban, míg a másik ikertestvér szociálisan izoláltabb marad.

A vizsgálat során minden vizsgált csoportban egyértelműen beigazolódott. Az adatok azt mutatják, hogy az óvodai közösségben az ikrek szinte soha nem foglalnak el azonos szociális pozíciót; a választások száma alapján világosan elkülöníthető egy szociálisan dominánsabb és

egy perifériára szoruló szerepkör. Ez az aszimmetria minden vizsgált ikerpárnál megjelent, de mindenkinél máshogy. A Szőlő és Szilva 2. cs.: Náluk egy pozitív munkamegosztást láttam. Az egyik kislány bátrabb volt, ő „húzta magával” a visszahúzódóbb testvérét. Itt a dominancia nem volt bántó, inkább segítő szándékú. Süni és Katica 5. cs.: Ez a legszomorúbb példa. Míg Katica népszerű volt és sok barátja lett, Sünit senki nem választotta, még a saját testvére sem. Ez a kirekesztettség otthoni verekedéshez vezetett, az arcukon lévő sebek és csípésnyomok mutatták, mennyire feszült Süni a saját mellőzöttsége miatt. Szívecske és Fagyi 6. cs.: Itt a szeretet és a védelem dominált. Fagyi a genetikai rendellenességgel született SNI miatt sokkal több segítségre szorult, a testvére, Szívecske pedig szinte „kisóvónőként” vigyázott rá, és segített neki beilleszkedni a többiek közé. Halacska és Dominó 7. cs.: A „néma páros”. Ők szelektív mutisták, nem beszélnek az óvodapedagógussal, nem nyitottak a csoport felé. Olyan szorosan ragaszkodtak egymáshoz, hogy szinte egyetlen emberként viselkedtek, ami sajnos gátolja őket szociális érettségük kialakulásában.

4.2. Az eredmények összevetése a szakirodalommal

A kutatásom során tapasztaltak sok helyen találkoznak azzal, amit a nagy pszichológusok és pedagógusok már korábban megfogalmaztak. Az egyik legfontosabb felismerésem a testvéri szimbiózis volt. Vajda Zsuzsa Embergyermekek-gyermekkor Gönczöl Kiadó Kft., 1994 az Ikerk című rész szerint, a testvérek közötti túl szoros kötelék néha gátolhatja, hogy a gyerekek önálló személlyé váljanak. Ezt leginkább a 7. csoport mutista ikreinél Halacska és Dominó láttam, akik annyira egymásra utaltak, hogy szinte „együtt lélegeztek”, és nem is akartak barátkozni másokkal, pedig 6 éves korukra, a szociális érettség alapvető. Ugyanezt a nehéz elszakadást éltem át a kislánnyal, Pillangóval is, amikor a nővére iskolába ment, ő szinte elveszettnek érezte magát a csoportban, és a szociometriai tesztben is inkább saját magát választotta a többiek helyett, és kérdőjelessé vált az iskolakezdése a szociális hátránya miatt. A testvérek közötti rivalizációt és feszültséget Judy Dunn kutatásai is alátámasztják. Michael Cole-Sheila R. Cole, Fejlődéslélektan, Osiris Kiadó, Bp., 2006 könyvében megtalálható, hogy az óvodás korban a legélesebb a verseny a gyerekek között. Ezt a saját szememmel láttam az 5. csoport ikreinél Süni és Katica és a 2. csoport lányainál is, a Halacska és Nyakláncnál. A szakirodalom szerint a fizikai agresszió, mint az arccsipkedése, valójában egy segélykiáltás a gyerek így próbálja megmutatni, hogy ő is létezik, és neki is szüksége van figyelemre, mégha a szociális térben alul is maradt. A kutatásomnál a negyedik csoportban vizsgált testvérpár, a Szilva és Katica kapcsolata szolgáltatja a legtisztább igazolást Alfred Adler elméletére. Adler szerint a testvéri sorrend meghatározza a gyermekek szerepét. A nagytestvér természetes ösztöne a gondoskodás, a kisebbé pedig az oltalom keresése. Náluk a szociometriai teszt kölcsönös

választást mutatott, ami tökéletesen leképezi ezt a dinamikát. A Szilva, mint nagycsoportos nővér, választásával kinyilvánította a gondozói attitűdöt, számára természetes, hogy az óvodai közösségen belül is figyel és vigyáz az öccsére. Katica részéről pedig a viszonzott választás az érzelmi biztonsági hálót reprezentálja. Kiscsoportosként számára a nővére jelenléte jelenti azt a stabil pontot, mely segít neki eligazodni és magabiztosnak maradni a nagyobb közösségben.

Vajda Zsuzsa; Embergyermekek-gyermekkor Gönczöl Kiadó Kft., 1994 című könyvében írja, hogy a testvércapcsolatot lényegesen meghatározza a korkülönbség, és ezen belül a legkritikusabb szakasz az ikreké, illetve a másfél év alatti különbséggel született gyermekeké. Mivel ők szinte belenőnek a közös létbe, náluk a legmagasabb a szimbiózis és a rivalizáció kockázata. A szerző kiemeli, hogy a túlzott mértékű szimbiotikus kapcsolat elkerülése érdekében, különösen az azonos nemű testvérpárok esetében, gyakran elkerülhetetlen az egyik fél elnyomása vagy háttérbe szorulása, ha állandóan együtt vannak. Emiatt a pszichológiai szakirodalom a differenciált bánásmódot és a külön óvodai csoportba való íratást javasolja. Ez a megközelítés biztosítja, hogy az óvodai környezetben ne a hasonlóságok, hanem az egyéni személyiségjegyek kerüljenek előtérbe. A cél a testvérek egymástól független, önálló fejlődésének támogatása, hogy ne egy pár tagjaként, hanem autonóm egyéniségként szerezhessenek szociális tapasztalatokat és barátokat. A testvérek egészséges fejlődése akkor biztosított leginkább, ha hagyunk lehetőséget számukra a saját szociális kapcsolataik megélésére, ahol nem kell állandóan a testvérükhöz viszonyítaniuk magukat, hanem szabadon, a saját ütemükben fedezhetik fel helyüket a közösségben.

4.3. A kutatás korlátai

A kutatás eredményeinek értékelésekor figyelembe kell venni bizonyos korlátozó tényezőket, melyek befolyásolhatták a gyermekek válaszait és a szociometriai háló alakulását. Az óvodás korosztály sajátosságaiból adódóan a válaszokat nagyban meghatározta a gyermekek aktuális érzelmi állapota és hangulata. Egy-egy mérés előtti friss konfliktus, vagy éppen egy közös pozitív élmény alapjaiban írhatta felül a valódi kapcsolati preferenciákat a Barátságkártya eljárásnál. A fizikai környezet és a szituáció is torzíthatta az eredményeket; az ülési sorrend, ahogyan a gyerekek leültek rajzolni, akaratlanul is befolyásolhatta a választásaikat, hiszen a közvetlen közelükben helyet foglaló társaik vizuális ingerként hamarabb eszükbe juthattak. Szintén jelentős befolyásoló tényező volt a betegségek miatti hiányzás. Előfordult, hogy a gyermek legjobb barátja éppen nem volt óvodában a felmérés napján, így a választás kényszerűen egy másik társra irányult, viszont ez nem feltétlenül tükrözi a stabil, hosszú távú baráti viszonyokat. A kutatói objektivitás mellett meg kell említenem a személyes érintettségemet is. Kislányom, Pillangó érzelmileg is beemelt a kutatási folyamatba, ami bár

nehezítette a távolságtartást, ugyanakkor mélyebb belátást és empátiát engedett a testvéri dinamikák megértéséhez, ami egy külső szemlélő számára talán rejtve maradt volna.

4.4. Javaslatok az óvodapedagógusok számára

Az ikrek és a másfél évnél kisebb korkülönbségű testvérek esetében javasolt a szülőkkel közösen átgondolni a külön óvodai csoportba történő beíratást. Ez a döntés nem a testvérek elszakításáról szól, hanem arról, hogy mindkét gyermek számára biztosítsuk a zavartalan énefejlődést és az egyéni szocializációt. A külön csoport lehetőséget ad arra, hogy a gyermekek ne egymás árnyékában, vagy állandó összehasonlítási alapként létezzenek, hanem saját baráti köröket alakíthassanak ki. Az egészséges személyiségfejlődés alapfeltétele, hogy a gyermeknek legyen lehetősége saját szociális kapcsolatait megélni. Javaslom a kollégáknak, hogy ha a testvérek egy csoportba is járnak, tudatosan segítsék őket a különvált játékban. Ne kezeljük őket „egységcsomagként”, ösztönözzük őket arra, hogy különböző tevékenységekben vegyenek részt, és támogassuk az egyéni barátságaik elmélyülését. Lényeges, hogy az óvodapedagógusok érzékenyek legyenek a testvéri aszimmetriából fakadó jelekre. Ha egy testvérpárnál az egyik fél feltűnően népszerű és domináns, de a másik izolált vagy szorongó, közbe kell avatkozni. Ilyenkor a háttérbe szoruló gyermek önbizalmát és egyéni kompetenciáit kell megerősíteni, hogy ne alakuljon ki kóros rivalizáció vagy agresszió. Külön figyelmet kell fordítani azokra a gyermekekre, akiknek a testvére iskolába megy, és ők egyedül maradnak a csoportban. Ez a leválási krízis megviselheti a gyermeket, ezért ebben az időszakban fokozott érzelmi támogatásra és társas kapcsolatainak tudatos építésére van szüksége.

4.5. Összegzés

Szakdolgozatom központi kérdésfelvetése arra irányult, hogy a családi alrendszerek, a testvérkapcsolatok, miként integrálhatóak az óvodai csoportéletbe. A kutatásból nyert tapasztalatok kikristályosodtak, hogy az azonos vagy külön csoportba történő elhelyezés nem csupán logisztikai kérdés, hanem a gyermekek egészséges szocializációját alapjaiban meghatározó pedagógiai döntés. A vizsgálat megerősítette, hogy a közös csoportelhelyezésnek tagadhatatlan előnyei vannak az adaptációs időszakban. A kistestvér számára a nagyobb testvér támogató jelenléte egyfajta érzelmi hidat képez a család és az ismeretlen intézményi világ között. Ez a biztos pont megkönnyíti a szabályok elsajátítását és csökkenti a szeparációs szorongást. Szülői szempontból is praktikus megoldás, mert a családnak egyetlen közösségi rítushoz, pedagóguscsoporthoz kell igazodnia, ami jelentősen megkönnyíti a mindennapi életvitelt. Kutatásom egyik legfontosabb megállapítása, hogy ezek az előnyök gyakran nagy árat követelnek a gyermekek egyéni fejlődésében. Az egy csoportba járó, főleg azonos nemű testvéreknél a szocializáció megrekedhet a testvéri dinamika szintjén. A szimbiotikus kapcsolat, ami az ikreknél és a 18 hónap alatti korkülönbséggel született gyermekeknél a legkritikusabb, gátolja az autonóm én-identitás kialakulását. A kistestvér gyakran nem kényszerül rá a kortársi kapcsolatok kezdeményezésére, mert a testvér „kéznél van”, a nagytestvér pedig túlzott gondoskodásával, akaratlanul is elfojthatja a kisebbik önállósodási törekvéseit. Saját kutatásomban két olyan esetet is feltártam, ahol a közös csoportelhelyezés kifejezetten destruktív folyamatokat indított el. A T3-as jelű fiú ikerpár, Süni és Katica esete jól példázza, hogy az óvodai környezetben mutatott látszólagos béke mögött milyen feszült rivalizáció húzódhat meg. Az otthoni környezetben megjelenő fizikai agresszió és a gyermekeken látható sebek egyértelmű segélykiáltások; a testvéri határok keresése náluk testi szinten zajlik, mivel a közös óvodai tér nem ad lehetőséget a tiszta különválásra. Hasonlóan tanulságos a T2-es testvérpár Halacska és Nyaklánc példája, ahol a nővér baráti köréből való kirekesztés és a fizikai bántalmazás az eskalációig fajult. Bár itt a pedagógusi és szülői összefogás végül harmóniát teremtett, felmerül a kérdés: szabad-e kitenni a gyermekeket és a testvéri kapcsolatot ilyen mértékű terhelésnek? A kislányom, 4. csoportba járó Pillangó példája, összegezte és egyértelművé tette azokat a negatív következményeket, melyek a közös óvodai csoportban való tartózkodásból fakadhatnak. Meggyőződésem, hogy a külön csoportba történő elhelyezéssel nem lehet hibázni. Ez a forma garantálja mindkét gyermek számára a saját szociális tér kialakítását, az egyéni barátságok megélését és az autonóm identitás kiteljesedését. A külön töltött óvodai nap után a testvérek otthoni találkozása érzelmileg telítettebbé válhat, mert van mit elmesélniük egymásnak, ezáltal a kapcsolatuk nem a kényszerű összezártáson, hanem a

valódi, minőségi együttléten alapulhat. Külön szeretném kiemelni, ha az egyik gyermek sajátos nevelési igényű SNI-s, ilyenkor a külön csoport nem elválasztás, hanem védelem, az egészségesen fejlődő testvér mentesül a folyamatos alkalmazkodás és a segítő szerep kényszere alól, megélve saját, gondtalan gyermekkorát. Bár a közös csoport kényelmesebb és érzelmileg kezdetben biztonságosabbnak tűnik, a hosszú távú szociális érettség és a testvéri szeretet megőrzése érdekében gyakran a különválás a legfelelősségteljesebb döntés. A szakdolgozatommal szeretném felhívni a szülők és pedagógusok figyelmét arra, hogy ne féljenek a külön csoportba történő elhelyezéstől, mert a külön töltött óvodai évek valójában a későbbi, egészségesebb testvéri szövetség alapkövei lehetnek.

5. Irodalomjegyzék

Mérei Ferenc-V. Binét Ágnes, Gyermeklélektan, Negyedik kiadás, Gondolat, Bp., 1978 ISBN 963 280 685 9

Michael Cole-Sheila R. Cole, Fejlődéslélektan, Osiris Kiadó, Budapest, 2006 ISBN 963 389 473 5

Kósáné Ormai Vera, A mi óvodánk, Nevelépszichológiai módszerek az óvodában, Okker Oktatási Kiadó és Ker. Kft., 2001 ISBN 978 963 928 511

Ranschburg Jenő, Szülők könyve, A fogantatástól az iskolakezdésig, Saxum Kiadó Kft., 2009 ISBN 978 963 248 0732

Stipkovits Erika, Ölelni és öltre menni, Testvérekről nem csak szülőknek-Hvg Kiadó Zrt., Bp., 2016 ISBN 978 963 304 381 3

Vajda Zsuzsa- Embergyermek-gyermekember-Gyermeknevelési kalauz szülőknek-Göncöl Kiadó Kft. Bp., 1994 ISBN 963 785 36 0

Vajda Zsuzsanna-Kósa Éva, Neveléslélektan, Osiris Kiadó, Bp., 2005 ISBN 963 389 728 9

Zsolnai Anikó, Kötődés és nevelés, Eötvös József Könyvkiadó, 2001 ISBN 978 963 931 615 7

Zsubrits Attila, A gyermekkor kötődései, Nevelépszichológiai jegyzet, Nyugat-magyarországi Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kar, Sopron, 2011. ISBN 978 963 334 018 9

http://www.jgypk.hu/mentor_halo/tananyag/Pedagogiai_pszichologia_jegyzet_vodapedagogusoknak/114_csoportjellemzk_vodskorban.html

6. Mellékletek, képek

Barátságkártya

4. csoport, Pillangó színezése

A „Varázs postaláda”

7. Köszönetnyilvánítás

Szeretném kifejezni hálás köszönetemet konzulensemnek, Dr. Zsubrits Attilának, aki szakmai iránymutatásával, türelmével és értékes tanácsaival segítette munkámat a kutatás minden szakaszában.

Köszönettel tartozom az érintett óvodák vezetőinek és óvodapedagógusainak, akik lehetővé tették számomra a vizsgálatok elvégzését, és őszinte megfigyeléseikkel segítették a gyermeki kapcsolatok mélyebb megértését. Köszönöm a gyermekeknek azt a sok kedvességet és nyitottságot, amivel a Barátságkártya eljárás során fogadtak.

Végezetül köszönöm családomnak a biztos háttérrel és a biztatást. Külön hálával tartozom mindkét kislányomnak, a Pillangónak és nővérének, hiszen az ő mélyreható testvéri kapcsolatuk, közös óvodai éveik, különleges testvéri kötődésük adta az alapötletet és a motivációt ehhez a szakdolgozathoz. Az ő megélt élményeik tanítottak meg arra, hogy anyaként és óvodapedagógusként is még nagyobb figyelmet szenteljek a testvérkapcsolatoknak.